

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

OTEC NA RODIČOVSKÉ
DOVOLENÉ A JEHO VZTAH S
DÍTĚTEM

FATHER ON PARENTAL LEAVE AND HIS RELATIONSHIP
WITH THE CHILD

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Sabina Richterová**

Vedoucí práce: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Olomouc 2020

Poděkování:

Ráda bych poděkovala zejména PhDr. Marku Kolaříkovi, Ph.D., vedoucímu mé bakalářské práce, za trpělivost, ochotu a odborné vedení při psaní této práce. Také děkuji svým rodičům, kteří mě podporují v celém studiu a přátelům, kteří tu jsou vždy pro mě. A v neposlední řadě moc děkuji všem ochotným tátům a jejich dětem, kteří se výzkumu zúčastnili, protože bez nich by to nešlo. Děkuji.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Otec na rodičovské dovolené a jeho vztah s dítětem“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

.....

Sabina Richterová

OBSAH

OBSAH	3
ÚVOD.....	5
TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1 Vymezení pojmů.....	7
1.1 Mateřská dovolená.....	7
1.2 Otcovská poporodní péče	8
1.3 Rodičovská dovolená.....	8
2 Podoba rodičovské dovolené ve vybraných zemích	9
3 Role otce	12
3.1 Vývoj otcovské role.....	12
3.2 Otcovská role dnes	15
3.3 Aktivní otcovství	19
4 Dítě.....	21
4.1 Psychický vývoj dítěte.....	21
4.2 Psychické potřeby dítěte.....	24
5 Vztah otce s dítětem	27
5.1 Tvorba pouta.....	27
5.2 Pouto otce s dítětem.....	29
6 Dosavadní výzkumy	32
VÝZKUMNÁ ČÁST.....	34
7 Výzkumný problém.....	35
8 Metodologie výzkumu	36
8.1 Metoda výzkumu	36
8.2 Kritéria výběru výzkumného souboru	37
8.3 Výběr výzkumného souboru.....	37
8.4 Charakteristika výzkumného souboru	38
8.5 Metoda tvorby dat.....	39
8.6 Metody analýzy a zpracování dat	40
9 Etické hledisko a ochrana soukromí	43
10 Výsledky	44
10.1 Barbara a Pavel.....	44
10.2 Tomáš a Radek	47
10.3 Natálie a Emil	51
10.4 Zuzka a Ivan	54
11 Společná témata.....	58
11.1 Finanční stránka jako rozhodující faktor.....	58

11.2	Přebíraní vlastností a zájmů od otce	58
11.3	Pouto mezi dítětem a otcem	59
11.4	Vztah dítěte s matkou	59
12	Zodpovězení výzkumných otázek	61
13	Diskuze	62
14	Závěr.....	66
15	Souhrn.....	67
LITERATURA.....		70
PŘÍLOHY.....		75

ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je zmapovat vztah otců na rodičovské dovolené s jejich dětmi. V poslední době je téma otce na rodičovské dovolené stále více aktuální, sleduje se však zejména pouze z pohledu otce. Často také pouze v právě aktuální situaci, bez možnosti zpětné reflexe. Abychom mohli zmapovat vztah mezi otcem a jeho dítětem, bylo by dobré podívat se na tuto problematiku i zpětně po letech, aby i dítě mohlo tuto zkušenost reflektovat. Žádnou takovou práci jsem v českém kontextu nenašla, proto jsem se rozhodla věnovat tomuto tématu následující stránky.

Na tuto myšlenku mě přivedla vlastní zkušenost. Na rodičovské dovolené se mnou byl otec. V dětství byl pro mě „partákem na blbnutí“ a když jsem pak byla starší, dokázali jsme strávit hodiny různými debatami. I dnes k sobě máme velmi blízko. Nikdy mě nenapadlo přisuzovat tuto skutečnost tomu, že se mnou byl doma na rodičovské dovolené. Až později, když jsem probírala vztahy v rodině s přáteli, začínala jsem si všímat, že většina z nich má bližší vztah spíše s matkou. Nebo možná ne tak ani bližší vztah, jako jiný. Já jsem byla zvyklá se otci téměř se vším svěřovat, což u mých kamarádek nebylo zvykem. Tato skutečnost mě tedy pak následně přivedla na myšlenku, je-li možné, aby rodičovská dovolená takto otce a jeho dítě sblížila.

Rozhodla jsem se tedy tuto zkušenost a vztah z ní plynoucí zmapovat u dvojic otců a jejich dětí, kteří spolu byli na rodičovské dovolené. Protože je pro mě pohled dítěte velmi důležitý, zvolila jsem děti ve věku alespoň 15 let, aby mohly současný vztah s otcem reflektovat.

V rozhovorech se zaměřuji na celou rodičovskou dovolenou jako takovou. Zajímala mě denní rutina, která běžně probíhala, zajímaly mě okolnosti a důvody nástupu otce na rodičovskou dovolenou. O vzájemném vztahu nám může mnohé vypovědět to, co mají otec a dítě společného, co si jeden od druhého převzali nebo co dělají společně. Také vztah dítěte s matkou a stejně tak vztah otce s jeho partnerkou je zde důležité zmapovat, neboť to utváří dynamiku celé rodiny, která se pak odráží v jednotlivých vztazích.

Cílem této práce je přiblížit situaci a vztah dětí a jejich otců poté, co společně prožili rodičovskou dovolenou.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMŮ

V první kapitole se věnujeme vymezení pojmů spojených s různými typy dovolené určené k péči o dítě a s příspěvky k nim náležících. Tato oblast často bývá plná nejasností a domníváme se, že právě různé možnosti příspěvků a sociální pomoci mohou být jedním ze základních kritérií při rozhodování se, zda na rodičovskou dovolenou nastoupí matka či otec.

1.1 Mateřská dovolená

Ačkoliv pojmy rodičovská a mateřská dovolená mnoho lidí zaměňuje, mateřská a rodičovská dovolená se od sebe liší. Jako mateřská dovolená se označuje období, ve kterém matka čerpá peněžitou pomoc v mateřství (PPM), a to po dobu 28 týdnů, nebo 37 týdnů při vícečetném porodu. Tuto dávku může začít čerpat nejdříve 8 týdnů před plánovaným porodem a je možno ji pobírat nejdéle do 1 roku věku dítěte (MPSV, 2019).

Peněžitá pomoc v mateřství je jednou z dávek systému nemocenského pojištění. Pro to, aby mohla matka tuto dávku čerpat, je tedy nutné, aby byla minimálně 270 kalendářních dní před porodem nemocensky pojištěna, 180 dní je-li OSVČ, v posledním roce přede dnem začátku podpůrní doby (MPSV, 2020).

„Zákon umožňuje střídání matky dítěte s jejím manželem či otcem dítěte v péči o dítě, a to na základě písemné dohody, přičemž každý z nich má při této péči o dítě nárok na výplatu peněžité pomoci v mateřství po dobu a za podmínek stanovených zákonem o nemocenském pojištění.“ (MPSV, 2020)

Matka dítěte se svým manželem či otcem dítěte se mohou začít v péči střídat nejdříve od 7. týdne ode dne porodu a četnost střídání není nijak omezena. V případě střídání se stopne výplata peněžité pomoci v mateřství matce a začne se vyplácet otcí z jeho nemocenského pojištění, splňuje-li všechny podmínky nemocenského pojištění. Vyřizuje ji okresní správa sociálního zabezpečení (MPSV, 2019).

Jedinou podmínkou v tomto střídání o péči je počet dní, které se musí otec dítěte či manžel starat o dítě v kuse, a to činí 7 dní (MPSV, 2019).

1.2 Otcovská poporodní péče

Otcovská poporodní péče je také dávkou nemocenského pojištění, jež náleží otci dítěte, který o dítě pečuje, či osobě jež převzala dítě do nahrazující péče. Trvá 7 dnů a je čerpána v souvislosti s péčí o novorozené dítě (MPSV, 2019).

Podmínkou je opět účast na nemocenském pojištění a zapsání otce v rodném listu dítěte. Otec musí otcovskou poporodní péči nastoupit do šesti týdnů od narození dítěte (MPSV, 2019).

1.3 Rodičovská dovolená

Rodičovská dovolená slouží k prohloubení péče o dítě. Navazuje na mateřskou dovolenou a může o ni zažádat i otec dítěte. Na rodičovské dovolené mohou být oba rodiče současně, ale na rodičovský příspěvek má nárok jen jeden z rodičů. Rodičovský příspěvek je dávka pro rodiče, který osobně, celodenně a řádně pečuje o nejmladší dítě v rodině. Pokud z nějakého důvodu nemůže být vyplácena mateřská, je možné si zažádat o rodičovský příspěvek již od narození dítěte (MPSV, 2020).

Tento příspěvek je stejný pro oba rodiče (činí celkem 300 000 Kč, pokud se dětí narodí více 450 000). Rodič si volí výši měsíčního čerpání příspěvku dle denního vyměřovacího základu až do částky 10 000 Kč měsíčně, při narození více dětí do 15 000 Kč měsíčně. Nejdelší možná délka trvání je do 4 let věku nejmladšího dítěte. Pokud je rodič na rodičovské dovolené, je možné, na rozdíl od mateřské dovolené, aby i nadále navštěvoval zaměstnání či studoval, je-li zajištěna řádná péče o dítě. Dítě mladší 2 let může strávit v jeslích či školce maximálně 46 h/měsíc (MPSV, 2020).

Dalším rozdílem od mateřské dovolené je skutečnost, že rodičovský příspěvek náleží pod sociální dávky, nikoli nemocenské. Neplynou zde tedy žádná omezení co se týče doby výkonu zaměstnání a placení zdravotního pojištění (MPSV, 2020).

Na rodičovské dovolené se lze také vystřídat, tedy i rodičovský příspěvek může čerpat nejprve jeden z rodičů a následně druhý. Změnu je ale možné provést nejdříve po třech měsících péče. Tyto skutečnosti vyřizuje Úřad práce (MPSV, 2020).

2 PODOBA RODIČOVSKÉ DOVOLENÉ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH

Tato kapitola slouží k nastínění podoby mateřské a rodičovské dovolené v některých dalších státech. Zmíněné státy jsou vybrány cíleně tak, aby byly zajímavé jako rozdíl od České republiky a my bychom se tak mohli podívat na kontrast či podobnost, jenž vzniká porovnáním různých situací v různých zemích. Největší část této kapitoly je věnována severským zemím a to z toho důvodu, že tyto země jsou, co se týče problematiky otců na rodičovské dovolené, nejpokročilejší.

Délka rodičovské dovolené se různí a různí se také rodičovský příspěvek při této rodičovské dovolené. Nejdelší rodičovská dovolená, kdy má zaměstnavatel povinnost uvolnit rodiče ze zaměstnání, je v ČR, a jsou to 4 roky. Slovensko je na tom velmi podobně s délkou rodičovské dovolené 3 roky (Accace, 2013).

Na Slovensku předchází rodičovské dovolené mateřská, která trvá 34 týdnů a je určena pro primárního pečovatele o dítě. Stará-li se tedy o dítě otec, náleží otci. Nástup na mateřskou dovolenou je stejný jako v ČR, tedy od začátku 6. týdne před očekávaným dnem porodu. Po dobu této mateřské dovolené má ten, kdo ji čerpá nárok na peněžitou pomoc v mateřství, byla-li osoba zaměstnána alespoň 270 dnů v posledních dvou letech (UPVS, 2017), což je spolu s ČR nejdelší požadovaná odpracovaná doba v Evropě. Například v Chorvatsku, v Polsku a na Ukrajině stačí, pokud je osoba pouze právě zaměstnaná (Accace, 2013).

Rodičovská dovolená se pak poskytuje v délce 3 roky nebo 6 let při péči o dítě s „dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem vyžadující osobní péči“ (UPVS, 2017).

Ve Velké Británii funguje mateřská dovolená podobně jako u nás. Je určena na dobu po narození dítěte pro regeneraci matky a péči o dítě. Trvá 52 týdnů a prvních 6 týdnů je vypláceno 90 % původní mzdy, zbývající doba minimální zákonnou sazbou. Druhým typem rodičovské dovolené je dovolená, kterou čerpá jeden nebo oba rodiče po dobu prvního roku od narození dítěte. Od roku 2015 mohou matky převést svou rodičovskou dovolenou, kromě prvních dvou týdnů, na partnera, v rámci tzv. „sdílené rodičovské“. Partner může využít otcovskou poporodní péči, která činí 1 týden dovolené po narození dítěte. Je také možné,

aby byla rodičovská dovolená vybrána nikoli v jednom bloku, ale rozdělena až do tří bloků, pouze s podmínkou, že zaměstnavatel musí být uvědomen minimálně 8 týdnů před odchodem na rodičovskou dovolenou („Maternity pay and leave“, 2018).

Norsko bylo první zemí, která zavedla tzv. „daddy month“, a to v roce 1993. Jednalo se o 4 týdny placené rodičovské dovolené pro muže. Následovalo pak Švédsko a Island se zavedením tzv. „fathers’s quota“. Jedná se o rodičovskou dovolenou, která je vyhrazená pro otce, a která v případě nevyužití propadá. Tyto otcovské rodičovské dovolené symbolizují genderovou rovnost v severských státech (O'Brien, 2016).

Byla provedena studie, která popisuje „father’s quota“, tedy „otcovskou kvótu“ v porovnání k druhému typu rodičovské dovolené ve Švédsku, a tím je tzv. „Cash for Care“ model, což je klasický model rodičovské dovolené s příspěvkem, kde si rodina může vybrat zda půjde na rodičovskou dovolenou otec či matka. „Otcovská kvóta“ je individuální právo pro otce, podporující rodinný model s dvojitým výdělkem, navržené s cílem rozbít tradiční genderové vzorce v této oblasti. To, že rodičovská dovolená určená pro otce v případě nevyužití propadne, s sebou nese několik aspektů, které podporují to, že otcové tuto dovolenou využijí. V prvním z důvodů se jedná o otcovu morální zodpovědnost vůči dítěti, a to nepromarnit tu dobu, kdy se jako otec může svému dítěti věnovat. Druhým aspektem, který s sebou nese „otcovská kvóta“, je pomoc zejména mladým otcům při rozlišení hranic u zaměstnavatele. Ten jim je povinen poskytnout dovolenou, aby mohli pečovat o dítě, takže je pro ně odchod na rodičovskou dovolenou o mnoho snazší. A v neposlední řadě také pomáhá v ujasňování podoby rodičovské dovolené mezi partnery, protože využití „otcovské kvóty“ není schéma, které stojí na rozhodnutí mezi partnery, kdy by se partneři museli o čas strávený na rodičovské dovolené podělit, ale je to právo otce vůči zaměstnavateli. Díky těmto skutečnostem se zjistilo, že „otcovská kvóta“ pozitivně ovlivňuje účast otců na rodičovské dovolené a pomáhá vidět muže jako otce se zodpovědností za péči o dítě, což napomáhá odstraňování stigma z pracujících žen s malými dětmi, které mohou být viděny jako jediné zodpovědné za péči o dítě (Brandth, & Kvande, 2009).

V souvislosti s rodičovskou dovolenou bylo také zjištěno, že otcové, kteří za sebou měli vyšší vzdělání a byli lépe placeni, využili více týdnů dovolené než muži s nižším vzděláním. Pro matky to však platilo přesně naopak a více týdnů dovolené využívaly matky s nižšími příjmy (Eriksson, 2018).

Ve Švédsku činí rodičovská dovolená celkem 480 dní. Z toho každý rodič má právo využít sám alespoň 90 dní, minimálně však 60 dní, takže aby na rodičovské dovolené byla jen matka možné ani není. Navíc ke zmíněným 480 dnům je možné využít ještě 10 dní dovolené pro otce, obdobně jako u nás při otcovské poporodní péči, které slouží k péči o nově narozené dítě v období prvních 3 měsíců od narození. Během rodičovské dovolené je rodiči vyplácen rodičovský příspěvek prvních 390 dnů ve výši předchozí mzdy, ve zbývajících 180 dnech je vyplácena minimální sazba. Rodiče také mohou nastoupit v prvním roce dítěte na rodičovskou dovolenou současně a výši příspěvku si mohou nastavit s různou variabilitou („Föräldrapenning“, 2019).

Nejvyšší rodičovský příspěvek je potom v Estonsku a Slovinsku a činí 100% původní mzdy. Ze zemí, kde se nepobírá žádný rodičovský příspěvek můžeme jmenovat například Bulharsko, Maltu, Kypr, Nizozemí, Irsko a Španělsko (Mečířová, 2019).

Jednou z mála zemí, kde není zavedena rodičovská dovolená je USA. Pro péči o své děti, narozené nebo adoptované, mohou rodiče využít FMLA – „Family and Medical Leave Act“, která poskytuje 12 týdnů neplacené dovolené („Pregnancy and parental leave“, 2019).

3 ROLE OTCE

Role otce je dnes velmi diskutované téma v souvislosti se zrodem „nového otcovství“, které s sebou nese otázku, zdali je muž vhodným primárním pečovatelem pro dítě v prvních třech letech. Tato problematika se dotýká mnoha oblastí vycházejících z pohledu na rodinu jako takovou. V této kapitole bychom rádi přiblížili, jak se role otce v historii vyvíjela. Dále se pak zaměříme na otcovskou roli dnes, její specifika a vlastnosti a popíšeme problematiku aktivního otcovství.

3.1 Vývoj otcovské role

Role otce se vyvíjela a proměňovala v čase od ochraňujícího partnera, přes vzdálenou autoritu po podřízeného muže, a ani v současnosti není role otce zcela ustálená. Je důležité podotknout, že role otce se vyvíjela v souvislosti s rolí muže a tím pádem i ženy ve společnosti.

Základní vlastnosti otce jako autority a živitele rodiny přetrvávají, dnes se k nim však přidávají i jiné dovednosti a vlastnosti, jako je třeba větší míra empatie, umění zastat i domácí práce, které se donedávna považovaly za ženské, postarat se o děti i jinak, než je pouze finančně zabezpečit, a mnoho dalšího. Následkem toho se nám klasická role otce poněkud rozpíjí a mnoho otců hledá jak by tedy on v roli otce měl správně vypadat (Novák, 2013).

Pokud se podíváme na roli otce do historie, zjistíme, že role otce se velmi proměňovala a to zejména následkem kulturně sociálního kontextu. Vnímání role se odráželo v umění, jakým způsobem byli otcové zobrazováni, ve filmu, jakým zde byli prezentováni, a dokonce i z reklam lze postoj společnosti vyčíst (Burgessová, 2004).

V době před naším letopočtem neexistovala rodina jako taková. Nejprve žili všechny ženy i muži společně a matky sice byly připoutány ke svým dětem jasně a zřetelně a matka se starala o své biologické děti, ale u otců se toto neřešilo. Otcové ve skupině byli bráni kolektivně a měli za úkol ochranu a obživu celé skupiny bez ohledu na své biologické děti (Zoja, 2017).

Toto se pak proměnilo s příchodem hromadění majetku, kdy bylo třeba ho při úmrtí někomu předat. Díky této skutečnosti byla potřeba rozeznat biologická pouta i mezi muži a dětmi, a tak matka a otec začali tvořit pár. Péče o dítě však byla stále doménou matek a otcové se nadále starali o obživu (Kristková, 2015).

Dalším důležitým mezníkem ve vývoji role otce je předindustriální doba, to znamená doba před průmyslovou revolucí v 18. a 19. století. Otec v této době představoval velkou autoritu. Domácnost většinou žila v jednom domě i se služebnictvem a měli nějaké hospodářství nebo rodinný podnik, který rodinu živil. Otec se tedy často zdržoval doma, byl součástí chodu domácnosti a zapojoval se do výchovy dětí. Spíše tedy těch starších, které už pomáhaly v živnosti. Byl považován za morálního vychovatele, který pomáhá dětem v přechodu do společnosti (Chmelařová, 2008). *“Muž v čele rodiny rozhodoval nejen o rodině, ale i o služebnictvu a čeledi. Otec se stal po staletí »šéfem« a autoritářským garantem morálky a patřičného náboženství“* (Novák, 2013, str. 18).

Doba industriální pak posouvá otce od rodiny ještě dál. Následkem industrializace se život přesouvá více do města, zanikají domácí soběstačná hospodářství a otec je nucen pracovat v továrnách mimo domov 12 hodin, 6 dní v týdnu. Následně se tak začal život dělit na „domácí rodinnou sféru“, která byla doménou matky, a „veřejnou profesní sféru“, která byla doménou muže (Kristková, 2015).

Ačkoliv byly tyto dvě sféry značně odděleny, hlavou rodiny zůstává nadále muž, ale je považován za tzv. „vzdáleného otce“ (Badinter, 2005). Autorita otce se zakládala především na jeho schopnosti ovládat své emoce a myslet racionálně. Podle Adrienne Burgessové (2004) se o proměnu otce právě v tomto období, v 18. století zasadil i Jean Jacques Rousseau se svým dílem *Emil*, kde popisuje otce jako příkladného obětavého muže, jehož největší ctností je právě neochvějná mužská racionalita. Otec jako hlava rodiny měl krotit matku z přílišné citovosti a tím pádem v projevoování citu dítěti omezoval i sám sebe. *„Souběžně s vyloučením žen z aktivní účasti na událostech vnějšího světa byla pomalu, ale jistě zavedena údajná mužská racionalita, která muže nakonec vyloučila z intimního vztahu se svými dětmi.“* (Burgessová, 2004, str. 17)

Na to jestli je otec dobrým otcem bylo v této době, více než v dobách předchozích, pohlíženo hlavně z finančního hlediska. Základem bylo rodinu dobře finančně zabezpečit a dalo se takto i porovnávat, protože status rodiny byl najednou přímo úměrný finančním

prostředkům, které otec dokázal získat. A tak byl tlak na trávení času mimo domov ještě větší a vlastně to bylo považováno za něco „otcovsky správného“ (Burgessová 2004).

Ve 20. století je otec stále autoritou a hlavou rodiny, ale spíše už jen formálně. Péči o dítě a výchovu převzala naplno matka, zdůrazňuje se hlavně mateřská péče a z tohoto období se nám vžívá pojem „kult mateřství“, který přináší myšlenku, že péče matky je nenahraditelná a matka je v péči o dítě přirozeně lepší (Foltýnová, 2018). Důležitá je také skutečnost dvou světových válek, které muže od rodiny odvedly a žena tedy musela domácnost převzít úplně (Kristková, 2015). Burgessová (2004) k tomuto faktu přidává, že generace dětí, která měla otce ve válce byla nucena vyrůstat bez něj a následkem toho, pak ženy nepovažovaly roli otce za tolik důležitou pro své děti a muži zas nevěděli, jak se k dítěti chovat. Uvádí, že to bylo z toho důvodu, že otcovskou péčí sami jako děti nepoznali.

Ve 2. polovině 20. století je role otce hlavně zprostředkovatelem venkovního světa mimo rodinu a také zábavy. Vlivem rovnoprávnějšího postavení žen již muž nebyl jediným, kdo rodinu finančně zajišťoval, a začal se zvyšovat tlak na trávení jeho času v rodině, na bližší svazek s dítětem, na pečující vztah. Tato skutečnost také přispěla ke zmatení rolí, kdy najednou muž-otec už nebyl jediným živitelem rodiny a žena-matka neměla být hlavní pečující osobou (Chmelařová, 2008).

O zmatení rolí pojednává také kniha XY. *O mužské identitě z roku 1992: „Dnešní muži jsou první generace mutantů. Synové zmužilejších žen a zženštilejších mužů. Svým synům předkládají rozporuplný obraz mužství“* (Badinterová, 2005, str. 174). Uvádí také, že je potřeba aby muž zpochybnil starodávný obraz mužnosti, přijal některé stránky ženství a vytvořil tak obraz nové maskulinity. Takového muže pak označuje jako smířeného, který je pro své děti nejlepším otcem (Badinterová, 2005).

V 80. letech vzniká fenomén tzv. „nových otců“, kteří se věnují péči o dítě již od raného dětství. Snaží se dítěti citově přiblížit. O otcovství se začíná znovu mluvit v souvislosti s otcovskými právy a jejich právy po rozvodu. Vznikají různé otcovské skupiny bojující za tato práva (Radimská, 2002).

Dnes je obraz otce velmi rozporuplný a genderové rozdělení rolí na otce živitele a matku pečovatelku už tolik neplatí. Obě sféry se prolínají a muž se nyní dostává zpět i do oblasti péče o dítě nebo chodu domácnosti (Chmelařová, 2008).

3.2 Otcovská role dnes

Rozdělení mužských a ženských rolí, od kterých se následně odvíjí i genderová rovnost a rovnost v pracovní sféře, se velmi úzce pojí s péčí o děti a tím pádem i mateřskou a rodičovskou dovolenou. V České republice je platové ohodnocení mužů a žen rozdílné („Ženy na trhu práce“, 2017). Tato skutečnost samozřejmě také ovlivňuje to, kdo z rodičů na rodičovskou dovolenou nastoupí, což má za následek rozdělení rolí mezi mužem a ženou a celkově vnímání těchto rolí ve společnosti (Chmelařová, 2008). V této podkapitole si nastíníme pohled na roli otce v dnešní době.

Otcovská i mateřská role a představy s ní spojené jsou tvořeny sociálně a kulturně. Záleží na dané kulturní době a společnosti, co si pod pojmem otec nebo matka představíme. Jak je patrné z předchozí kapitoly, vnímání těchto rolí se postupem času proměňuje (Maříková, 2004).

„Do velké míry se ženám podařilo překonat mnohá tabu a vstoupit na »zakázaná« území mužů. Podařilo se také mužům zbavit se těchto tabu a vstoupit do sfér tradičně vyhrazených ženám? Vstupují muži do sféry péče o malé děti?“ (Chmelařová 2008)

Názory na problematiku otcovství dnes se různí. Díky větší genderové rovnosti se nám daří vymanit se z klasických rolí a stereotypních rozdělení „mužských“ a „ženských“ povinností a tyto dva světy se začínají prolínat. Doposud však není možné jednoznačně určit, jak to tedy s těmi rolemi je, proto zde uvedeme pohledů více.

Klára Kubičková (2013) uvádí, že otcovství je možno považovat za sociální konstrukt, který je více než z biologických předpokladů odvozen ze vžitých stereotypů a sociálního tlaku. Biologické otcovství nemusí být předpokladem pro to, aby muž naplnil otcovskou roli a byl dobrým otcem. Stále ještě najdeme tradiční rodiny, kde jsou otcovské a mateřské role jasně vyhraněné, ale je stále více otců, kteří jsou starostliví a jejich doménou je domácí prostředí. Ačkoliv nás zde zrazuje náš jazyk a místo slova „mateřství“ by bylo vhodné použít spíše anglického výrazu „nurturing“ (pečovatelství), má v sobě tuto pečující „mateřskou“ složku i muž stejně tak jako matka, a obě pohlaví mohou být stejně citlivá k potřebám svého dítěte.

Je důležité také připomenout, že otec není zástupcem matky ani nenahrazuje její péči. Otec a matka jsou role komplementární, tedy doplňující-se. Nelze paušálně pro všechny určit, kde je hranice toho, co je kompetence jednoho, co druhého a co dělají společně. Každá rodina má tuto hranici nastavenou jinde, někdy zcela odlišně nebo naopak od vžité

stereotypní představy, důležité je, že se doplňují a společně obsáhnou celou oblast péče o dítě a domácnost (Šulová, 2004). „*Otec, který se po tělesné stránce stará o své dítě, není otec-matka, je to zkrátka otec; dal obsah tomuto pojmu, který až dosud takřka postrádal smysl*“ (Corneau, 2012).

I když otec i matka mají oba stejné předpoklady k tomu o dítě pečovat (Matějček, 2015), určitá specifika v této péči nalézt můžeme.

Například v komunikaci mezi rodičem a dítětem, přesto, že otec i matka přizpůsobují svou mluvu dítěti, můžeme nalézt určité rozdíly, které se dají přičíst na vrub danému pohlaví. Víme, že komunikace s dítětem je velmi důležitá. Tvoří se tak základ pro konstrukci jazyka dítěte a ovlivňuje jeho kognitivní stránku. Bylo zjištěno, že ženy jsou při komunikaci s dítětem hovornější než muži, více se doptávají a více uzpůsobují svou řeč lingvistické úrovni dítěte. Otec je pro dítě náročnějším komunikačním partnerem z toho důvodu, že otec používá při komunikaci s dítětem větší slovní zásobu a tolik se nedoptává, takže je pro dítě obtížnější udržet si jeho pozornost. Otec také více používá namísto přímých rozkazů, komplexní formy příkazů (např. „Máš tlusté sklo.“ místo „Mohl bys ustoupit stranou?“), takže je pro dítě obtížnější porozumět (Šulová & Zaouche-Gaudron, 2003).

Tento odlišný typ komunikace však nemusí být na škodu. Důkazem nám zde je Gleasonova hypotéza mostu. Tato hypotéza je postavena na tom, že otec podle výše zmíněných specifík komunikace aktivuje dítě k většímu logickému přemýšlení. Pro dítě je kognitivně obtížnější vést s otcem rozhovor, musí se více snažit, své promluvy opakovat, vysvětlovat, což může mít dobrý vliv na kognitivní kapacitu dítěte a jeho větší slovní zásobu. Tato hypotéza samozřejmě neplatí jen u otců a neplatí u všech otců. Obecně bychom mohli říci, že se uplatňuje všude tam, kde partner v hovoru s dítětem není úplně naladěný na rozhovor s dítětem a dítě tedy musí více opakovat, vysvětlovat a snažit se partnera zaujmout (Nelson, 2014).

Muži, kteří vychovávají dítě samostatně vykazují chování spíše podobné „mateřskému“ (užívají v řeči vyšší hlásky, více úsměvů). Také bylo dokázáno, že děti, které byly pouze v péči otce, nebyly v nevýhodě, co se učení mateřského jazyka týče. Byl-li však otec v roli druhého pečovatele a byla-li celá rodina pohromadě, komunikoval s dítětem podstatně méně než matka (Rouyer, Frascarolo, Zaouche-Gaudron & Lavanchy 2007).

„Father’s challenging role“ je termín v literatuře užívaný pro označení interakčního stylu otce, který je na rozdíl od stylu matky pro dítě více osamostatňující, nutící více logicky

přemýšlet a vrhat se do neznáma. Připomeňme pouze, že to nemusí platit pro každého otce a tuto „challenging role“ může stejně tak plnit i matka. Uvádí se však, že otcovská hra je dováděivější, živější a více fyzická a doteková. Matky naopak využívají her spíše optických, naučných a s hračkami (Šulová & Zaouche-Gaudron, 2003).

Příčinou těchto specifíků se vydělily dva až protikladné póly v pohledu na mateřské a otcovské role. První pohled, který zde nastíníme, je pohledem „tradičním“, kde má otec specifickou nezastupitelnou úlohu rozdílnou od role matky. Druhý pól se pak soustředí na osobnostní charakteristiky a nastavení jedince, která považuje jako důležitější v principech péče a výchovy, než náležitost pohlaví.

Podle sociologa M. Hermana (2020), jehož názory jsou dnes v médiích značně slyšet, nabízí otec dítěti zcela odlišné principy péče a výchovy než matka. Otec jako symbol řádu a limitu, požadavku, zátěže a opory oproti mateřské přijímající a láskyplné náruči bez podmínek. Podle něj je mateřská a otcovská role naprosto nezaměnitelná a muži nejsou jako primární pečovatelé pro dítě vhodné, právě kvůli svým mužským principům, které uplatňují.

Otec má symbolickou a materiální úlohu. Materiální úloha slouží k zajištění rodiny a v dnešní době ji může zastat i matka. Úlohu, kterou však zastat nemůže je právě úloha symbolická, která zprostředkovává iniciaci dítěte a požehnání (Zoja, 2017)

Jak vyznívá z předchozích řádků, jednou z rolí, kterou otec může zastávat je role spíše dominantní, role, která si klade nároky a nabízí lásku podmíněnou. Dítě si musí uznání zasloužit. Plyne z toho poněkud napjatý vztah, kdy otec vkládá do dítěte své očekávání, které by dítě mělo splnit. A dítě se je splnit snaží, aby dostalo nárokům (Novák & Dvořáčková, 2009).

„Otcovská láska je láska podmíněná. Její princip je: »Miluji tě, protože plníš má očekávání, protože konáš svou povinnost, protože jsi jako já.« Otcovskou lásku je třeba si zasloužit, je možné ji ztratit, když člověk neudělá to, co se od něj očekává“ (Fromm, 2015, str. 48). Naopak výhodou otcovské lásky podle Fromma (2015) je, že se můžu nějak přičinit k tomu, abych ji získal, naopak od lásky mateřské, která je neovlivnitelná. Dítě prý do šesti let potřebuje lásku mateřskou, od šesti let začíná potřebovat lásku otcovu, jeho autoritu a vedení.

Stává se však čím dál častějším, že primárním pečovatelem o dítě v raném věku je otec a to z různých důvodů. Pokud by však byly role matky a otce nezastupitelné a nenahraditelné, jaký dopad by to mělo na děti vychovávané otci?

Jedním z hlavních argumentů odborníků zastávajících princip rolí jsou biologické dispozice. Neměnným faktem zůstává, že dítě se rodí z těla matky. Vazba s matkou je vrozená, kdyžto k otci je získaná a druhotná. Bylo však dokázáno, že každý dospělý, bez ohledu na pohlaví, je instinktivně nastaven k péči o dítě. Děje se tak především díky oxytocinu, stejnému hormonu, který se vylučuje při zamilovanosti. Při produkci tohoto hormonu do těla se „vypínají“ mozkové aktivity spojené s hodnocením, odsuzováním a kritickým myšlením. Tento hormon se vylučuje v těle otce i matky při kontaktu s dítětem (Murray, 2016).

Že mužský nebo ženský princip nemusí být stěžejní, co se týče vhodnosti primární péče, můžeme sledovat i na výzkumech homoparentálních rodin. Homoparentální rodiny jsou takové rodiny, kde dítě vychovávají rodiče stejného pohlaví, tedy kde je tradiční rozvržení rolí narušeno (Procházka, 2014).

Na toto téma bylo od 70. let 20. století provedeno množství výzkumů, které se zaměřovaly na prospěch dítěte v těchto rodinách, jeho pozdější rodičovské touhy a schopnosti. Nepotvrdilo se žádné zhoršení vývoje či problémy s identitou u dětí z homoparentálních rodin v porovnání s dětmi z rodin heterosexuálních (Sokolová, 2009).

Samozřejmě jisté odlišnosti v přístupu rodičů k dítěti nalezneme. Co však bylo pro mnohé odborníky překvapivé je fakt, že odlišnosti nachází často spíše pozitivní. Mallon (2004) uvádí, že gay páry jsou v péči o své děti citlivější a pečlivější. Děje se tak pravděpodobně z důvodu snahy o vyvrácení zažitého stereotypu, že muži péči o dítě nezvládnou tak dobře jako ženy. Také jsou jejich role v páru více vyrovnané dle jejich schopností a osobnostních dispozic, takže dítě z takovéto rodiny si pak odnáší větší smysl pro genderovou rovnost, větší toleranci a citlivost pro různé odlišnosti bez toho aniž by oni sami byli nějakým způsobem poznamenáni. Jakékoliv „naučení se“ homosexualitě dítěte od rodiče, jak bylo z počátku v představách laické veřejnosti, možné není.

Ačkoliv výzkumy homoparentálních rodin jsou značně omezené velikostí a malou variabilitou výběrového souboru a tato oblast ještě z daleka není prozkoumána celá, Patterson (2000) shodně uvádí, že horší vývoj oproti heterosexuálním rodinám nepozorujeme. Naopak podotýká, že bychom se měli spíše zaměřovat na náplň rodinného procesu, na vztahy v něm a interakce, které se v něm odehrávají než na strukturální uspořádání rodiny, protože například právě sexuální orientace rodičů se jeví jako méně

důležitá ve vývoji dítěte než povaha vztahu a interakce mezi členy rodiny, přičemž vztahy mezi členy homoparentální rodiny bývají mnohdy pevnější.

Tyto poznatky můžeme podpořit ještě výzkumy Staceyové a Biblazara (2001), kteří došli ke stejným závěrům. Jediné negativní rozdíly, které byly zaznamenány plynuly z homofobie a diskriminace v okolí homoparentálních rodin. Naopak rodiče z těchto rodin byli otevřenější diskuzi se svými dětmi co se týče sexuality, což následně přináší dítěti větší prostor pro zamyšlení se nad svými postoji a touhami.

Na základě předešlých poznatků tedy můžeme shrnout, že mužské a ženské principy se ve výchově uplatňují, v každé rodině ale v jiné míře a důležitější pro dělbu činností a péči o dítě jsou spíše osobnostní dispozice a nastavení jedinců, které mnohdy nemusí být determinováno příslušnosti k pohlaví. Dítě potřebuje vazbu na jednoho primárního pečovatele, jaké má však pečovatel pohlaví či sexuální orientaci je druhotné oproti vztahu a jistotě vazby, která zde funguje (Patterson, 2000).

3.3 Aktivní otcovství

Téma aktivního otcovství je dnes velmi aktuální. Připomeňme si, že uspořádání společnosti se odráží v uspořádání rodinného systému a naopak. Veřejná a rodinná sféra jsou velmi provázány a změny se projeví v obou oblastech (Sedláček & Plesková, 2008). To, že se muži více zapojují do péče o malé děti a domácnost přispívá k vyrovnávání podmínek mužů a žen ve společnosti co se týče například pracovního platového ohodnocení, ale i čerpání rodičovské dovolené, o kterou byli muži do roku 2001 ochuzeni a zaměstnavatel jim tedy nebyl povinen poskytnout rodičovskou dovolenou pro péči o dítě, s výjimkou otců ovdovělých (Kafková, 2001).

Ačkoliv dříve byla rodinná sféra doménou žen a ta veřejná zase mužů, můžeme dnes pozorovat pozvolné prolínání těchto dvou „světů“, díky kterému se ženy dostávají více k moci, mohou se kariérně realizovat a muži naopak neztrácejí blízký kontakt se svými dětmi a získávají práva jak politická, tak společenská o své děti pečovat již od raného věku. Tato skutečnost má dopad i společenský. Veřejný prostor je k rodičům a dětem mnohem otevřenější, přibývají mateřské školy, dětská hřiště, s dětmi se počítá v různých oblastech mnohem více než tomu bylo dříve. Tyto změny je možné realizovat právě díky prolínání rodinné a veřejné sféry, díky společnému působení mužů i žen v obou sférách (Sedláček & Plesková, 2008).

Bylo také zjištěno, že v zemích, kde se mužské a ženské role v těchto sférách blíží vyrovnání, dochází obecně méně k domácímu násilí. Je to díky vyrovnání mocenských pozic ve veřejné oblasti a tím pádem i v oblasti rodinné (Valouchová, 2007).

Aktivní otcovství je celkem široký pojem, který není přesně definován. Za aktivního otce se může považovat otec, který vezme děti na hřiště a o víkendu na výlet, ale jinak se v péči více neangažuje. Stejně tak se za aktivního otce považuje otec, který své děti koupe, přebaluje, krmí, vozi je v kočárku ... zkrátka je schopný se o dítě plnohodnotně a dlouhodobě postarat (Sedláček & Plesková, 2008). V této kapitole se budeme držet spíše druhého zmíněného typu aktivního otce, tedy toho, který se v péči o své dítě zapojuje rovnoměrně ve všech činnostech. Aktivní otcovství je úloha založena především na dobrovolnosti, nikoli na sociálním tlaku či normě (Dudová, 2006).

Synonymem aktivního otce může být nový otec, pečující otec nebo vztahový otec. Vztahový proto, že jeho aktivita s dítětem je založená na vzájemném budování pevného vztahu, blízkosti a důvěře. Takový otec není pro dítě vzdálenou autoritou, ale spíše průvodcem nebo parťákem. Podílí se stejným dílem jako jeho partner na chodu domácnosti a je kompetentní v činnostech spojených s péčí o dítě. Svou aktivitou ve výchově dětí zastává rovnost pohlaví (Radimská, 2002).

Jak již bylo uvedeno, nové otcovství je na vzestupu, stále však převládá „tradiční“ organizace rolí v rodině. Z výzkumu Ministerstva práce a sociálních věcí vyplynulo, že zapojení českých otců do péče o dítě je aktivnější, zejména však jedná-li se o činnosti spojené se zábavou pro ně samotné. Každodenní povinnosti stále přenechávají spíše ženám. Celkový podíl českých mužů v péči o děti a domácnost v roce 2010 činil 21 % z celkových činností. Většina povinností z rodinné sféry tedy ležela stále na ženě (Lidové noviny, 2010).

Zajímavé je také procento matek dětí do šesti let zaměstnaných na poloviční úvazek, které činí 38,9 %, oproti 5,8 % otců dětí mladších 6 let zaměstnaných na poloviční úvazek naměřené v roce 2015, na kterém je také patrné, který z rodičů má větší podíl na péči o dítě. Nejzásadnějším důvodem je pravděpodobně skutečnost, že muži získávají vyšší platové ohodnocení než ženy („Ženy na trhu práce“, 2017). Tyto dvě skutečnosti jsou tedy spojené nádoby a chceme-li, aby nastal posun v jedné oblasti, musíme pohnout i s oblastí druhou. Jsme však na dobré cestě.

4 DÍTĚ

Dítě je zde druhým základním činitelem ve vztahu otec a dítě, kterým se tato práce zabývá. Otec i dítě, oba představují jedinečné individuality, které dávají svému vztahu podobu také vysoce individuální. V následující kapitole se budeme věnovat psychickému vývoji dítěte, od kterého se odvíjí tvorba vztahu s rodičem, a který by měl každý rodič tolerovat. Následně se pak budeme zabývat psychickými potřebami dítěte z tohoto vývoje plynoucích.

4.1 Psychický vývoj dítěte

V této kapitole bychom rádi popsali psychický vývoj dítěte od prenatálního období do věku tří let. Toto rozmezí je vybráno z toho důvodu, že již prenatální období je také velmi důležité pro následný vývoj dítěte a může nám ukázat mnohé o přijetí dítěte rodinou, o následných vazbách a nadcházejícím duševním vývoji dítěte. Období je zde ohraničeno do tří let věku z toho důvodu, že se v této práci zaměřujeme na rodičovskou dovolenou, která obvykle končí třetím rokem dítěte, kdy dítě nastupuje do mateřské školy.

Velmi výraznou osobností české vývojové psychologie byl Zdeněk Matějček, který spolu s Josefem Langmeierem rozpoznal psychické potřeby dítěte, zabýval se také psychickou deprivací, která nastává nejsou-li tyto potřeby uspokojeny a zasadil se o změnu ústavní péče o děti. Další důležitou osobou v dětském psychickém vývoji byl Erik H. Erikson, který vytvořil teorii psychosociálního vývoje dítěte. John Bowlby a Mary Ainsworthová jsou známi pro popis vzniku vazby mezi dítětem a rodičem a poznatky o separačním období. Vývojem dítěte se také zabývá D. Krejčířová a K. Thorová, ze kterých v této kapitole čerpáme.

Prenatální období je období mezi početím a narozením dítěte a trvá asi 40 týdnů. Již od 5. měsíce těhotenství dítě reaguje na tlak či bolest a vizuální i zvukové podněty (Langmeier, & Krejčířová, 2006). Toto umožňuje první kontakt matky s dítětem, který je zprostředkován citovými prožitky matky, dotekem, kdy si matka pohladí břicho, či mluveným slovem. Dítě dokáže rozeznat hlas matky od jiných hlasů a dle jeho tónu dokáže poznat, že matka mluví k němu. Již v tomto období je také důležité zapojovat do prenatální komunikace s dítětem i otce a bližší rodinu. Otec také může nahmatat polohu miminka, hladit

ho a mluvit na ně, a to je pro následnou tvorbu vztahu dítěte s otcem velmi důležité (Teusen, & Goze-Hänel, 2003).

Porodem vrcholí celé prenatální období, kdy se jak dítě, tak celá rodina připravují na příchod dítěte na svět. V dnešní době se již snažíme, aby porod proběhl co nejpřirozeněji, v klidném prostředí podobném domovu. Existuje i řada alternativních způsobů porodu (Langmeier, & Křeččířová, 2006). Dítě je první chvíle po porodu více bdělé než následující dny, a proto je tento čas stěžejní pro tvorbu vztahu – bonding. Proto se dnes nechává dítě u matky celou první hodinu, říká se tomu „prodloužený první kontakt“ (Teusen, & Goze-Hänel, 2003). Dalším důležitým pojmem tohoto období je „rooming-in“, což bychom mohli přeložit jako bydlení spolu a jedná se zde o to, že je dítě umístěno na pokoj v porodnici spolu s matkou, a matka se začíná učit správnému ošetřování novorozence. Dnes již je tento postup naprosto běžný, ale nebylo tomu tak vždy (Matějček & Pokorná, 1994).

Novorozenecké období je období prvního měsíce života dítěte a pro dítě je mnohem náročnější než období následující, protože všechno poznává poprvé. Již můžeme rozeznat první individuální rozdíly mezi dětmi, zejména sledováním jejich spontánních pohybů (Langmeier, & Křeččířová, 2006). Pohyby novorozence jsou stejnými pohyby, které vykazoval již v prenatálním období a napomáhají adaptaci ve vnějším prostředí. Uvádí se, že matky mohou dle těchto pohybů přisuzovat svým dětem určité temperamentové vlastnosti již v prvních týdnech života (Pouthas, & Jouen, 2000).

Spánek novorozence je rozdělen do vícera kratších úseků, které v součtu činí asi 20 hodin denně. T. B. Brazelton rozlišuje základní behaviorální stavy dítěte a těmi jsou:

1) Hluboký spánek	4) Klidný bdělý stav
2) Lehký spánek	5) Aktivní bdělý stav
3) Dřímota	6) Pláč

Rozeznání těchto stavů je velmi důležité při péči o dítě. Například k sociální interakci je dítě připraveno pouze v klidném bdělém stavu a my bychom neměli rytmus dítěte narušovat (Langmeier, & Křeččířová, 2006).

Kojenecké období je období od 1. měsíce života dítěte do 1. roku. Kojenec poznává svět pomocí smyslů. Už se dokáže na okamžik na něco, častěji spíše na někoho zadívat. Zaměření pohledu na osobu je vrozená lidská tendence. Koncem druhého měsíce se začne objevovat tzv. sociální úsměv, což přivolá na oplátku úsměv pečující osoby a dítěti se tak

dostane nového podnětu (Matějček, & Pokorná, 1994). Tato interakce napomáhá upevnování vazby mezi pečovatelem a dítětem a je znamením toho, že dítě vnímá lásku „svých“ dospělých (Sobotková, 2012).

E. Erikson (c2015) charakterizuje toto období jako období získání si základního pocitu důvěry ve svět. Nejdůležitější je zde kvalitní a láskyplný vztah s jednou primárně pečující osobou, na kterou se dítě může spolehnout. Může se spolehnout, že když zapláče, pečující osoba (nemusí se vždy jednat o biologickou matku) přijde a pomůže dítěti uspokojit jeho potřeby, poskytne mu bezpečí a lásku. To dodává dítěti základní důvěru v to, že svět není cizí a nebezpečný.

Do půl roku pláče dítě zejména kvůli tělesné nepohodě a není tedy dobré jej nechávat vyplakat. Přibližně od půl roku si pláčem může i přivolávat pozornost rodičů nebo kňourá z dlouhé chvíle a je možné s pláčem nějakým způsobem pracovat. Kojenec v půl roce začíná žvatlat a napodobovat slyšené zvuky (Sobotková, 2012). Také dokáže určit stálost objektu, ačkoliv se dlouhou dobu věřilo, že pokud něco zmizí z dohledu dítěte, dítě si myslí, že to zmizelo úplně (Cicotti, 2008). Kolem 7.– 8. měsíce nastává období separační úzkosti, kdy se konsoliduje vazba mezi primárním pečovatelem a dítětem a dítě bývá obzvláště citlivé na separaci této osoby a přítomnost osob jiných nebo cizích (Bowlby, 2010).

Batole je dítě od jednoho roku do tří let. Na začátku tohoto období se dítě učí samostatně pohybovat, začíná tedy získávat nezávislosti a všechno objevuje. Je egocentrické, tedy věří, že vše je tu jenom pro ně. To je ale normální vývojové stádium, které bude později vystřídáno (Allen, & Marotz, 2008). Dítě také začíná lépe rozumět souvislostem jak mezi věcmi (lžička patří do hrnečku), tak také ve vztazích mezi lidmi. Vazba na jednoho primárního pečovatele se uvolňuje a otevírá tak cestu pro poznávání vlastního „já“. Také se učí prvním společenským a kulturním návykům, což také vede k větší samostatnosti. Vývoj u každého dítěte je velmi individuální, ale zhruba kolem 15. měsíce si již dítě dokáže uvědomovat plnost močového měchýře, a je tedy nejlepší doba na to začít s nácvikem chůze na nočník.

S. Freud nazývá ve své psychosexuální periodizaci vývoje toto období análním, a mimo jiné také poukazuje, že tím jak dítě samo rozhoduje o vyměšování, dosahuje určité nezávislosti (Fonagy, & Target, 2005). O autonomii také mluví E. Erikson (c2015). Konflikt v tomto období je nazýván jako stud a pochyby proti autonomii a vzniklou ctností je vůle. A jedná se zde o to, že dítě rádo dělá věci samo, zkusí co může, a co zvládne a užívá si

pocitu, že dokáže něco samo. Je dobré mu to umožnit, ale zároveň musíme dát pozor na to, aby hranice toho, co batole zvládne samo, nebyla překročena a nabytá autonomie se nepřehoupla ve stud a pochybnosti.

Dítě kolem dvou let rádo „pomáhá“ v domácnosti, napodobuje rodiče, dokáže se částečně vcítit do druhých, což se projevuje třeba pohlazením, když druhého třeba něco bolí apod. Napodobuje i vrstevníky, ale do hry přímo s nimi se ještě nezapojuje, říkáme tomu paralelní hra. Po druhém roce věku začíná být dítě více vzdorovité, často říká „ne“ a vymezuje se tím tak vůči okolí (Allen, & Marotz, 2008). Nastává období vzdoru, které trvá různě dlouho a může se protáhnout až do čtvrtého roku dítěte. Jedná se o vymezování vlastní autonomie, snahu spolurozhodovat o věcech a projevuje se nejčastěji, je-li po dítěti něco chtěno, je-li mu zamezováno v pohybu apod. Jelikož se dítě ještě nedokáže bránit slovně, brání se vztekem, kopáním, kousáním nebo pláčem. Opět je to přirozené období v dětském vývoji a je dobré se s ním naučit zacházet (Rogge, 2007).

4.2 Psychické potřeby dítěte

Tato kapitola popisuje psychické potřeby dítěte v celkovém období prvních tří let a vychází z poznatků Zdeňka Matějčka a Josefa Langmeiera, kteří představují významné postavy této oblasti vývojové psychologie. To jestli, a jak, jsou psychické potřeby dítěte naplňovány, jde ruku v ruce se vzájemným vztahem dítě – rodič a také ovlivňuje psychický vývoj dítěte, kterému je věnována kapitola předchozí.

Dítě si během prvních tří let tvoří základnu pro další učení. Nejen učení intelektuální, ale hlavně emoční. Během prvních tří let si získává „jistotu ve vztahu ke svým lidem a pocit bezpečí ve svém domově“ (Matějček, 2015, str. 272).

Všechno to začíná již v prenatálním období. Postoj matky a otce k ještě nenarozenému dítěti je velmi důležitý. Odvíjí se od toho životaspráva matky, která má velký vliv na vývoj dítěte, odvíjí se od toho citové ladění, které, jak je rozvedeno výše, dítě cítí a je zásadní pro vytvoření vazby, které se bude tato práce věnovat později. Dobré, přijímající prostředí, je tedy zásadní pro dítě v prenatálním období.

Josef Langmeier na základě studia deprivovaných dětí spolu se Zdeňkem Matějčkem vytvořil soubor čtyř hlavních psychických potřeb dítěte a následně pak Z. Matějček přidal pátou (Matějček, 2015).

První potřebou je **potřeba stimulace**. Jedná se o skutečnost, že dítě potřebuje mít ve svém prostředí podněty, které jsou proměnlivé a určité kvality v závislosti na věku a behaviorálním nastavení dítěte. Zprvu je zprostředkovatelem této potřeby rodič nebo jiný primární pečovatel, později zde můžeme zahrnout i výběr hraček či proměnlivost prostředí (Matějček, & Langmeier, 1974). Jak je zde uvedeno, stimulace musí být přiměřená věku a behaviorálnímu nastavení dítěte. Pokud stimulace dlouhodobě chybí, můžeme mluvit o psychické deprivaci. Dobrá však není ani přemíra stimulů, dítě nemá prostor pro odpočinek a dochází pak ke zvýšené podrážděnosti a dlouhodobě vede k senzitivaci, což má pak za následek nepřiměřené reakce při nižší intenzitě hladiny podnětu, a to i později ve vyšším věku jedince (Jedlička, 2017). O nepřiměřenosti podnětů, spíše z hlediska zvládnutelnosti a porozumění podnětům, pojednává Zdeněk Matějček (2015) takto: „*Je-li dítě vystaveno převážně jen něčemu takovému, tj. jsou-li mu předkládány a vnucovány úkoly, nad jejich řešením ještě žádnou intelektuální radost zažívat nemůže, nejen že není přiměřeně stimulováno, ale je nebezpečí, že se začne aktivně bránit. A jak víme, obranné mechanismy na straně dítěte jsou jednou z největších překážek na objevitelské cestě za učení a vzděláváním.*“ (str. 261) *Intelektuální radostí* nazývá Zdeněk Matějček to, když dítě objeví něco nového, co musí „prohlédnout“. Například když se rodič schová do dlaní a pak na dítě bafne. Nejdříve je u dítěte čitelné napětí, co přijde a po bafnutí můžeme pozorovat jakési pochopení a radost z tohoto pochopení. Tuto *intelektuální radost* můžeme pozorovat i u batolat (Matějček, 2015).

Jakou druhou psychickou potřebu můžeme označit **potřebu smysluplného světa**. Tato potřeba umožňuje učení. Jde o pochopení a upevnění toho, na jakém principu různé věci fungují. Díky tomu pak můžeme předpokládat, co přijde, vytvářet si různé strategie a zvyky. Kdybychom chápali svět jako sled náhodných událostí, byl by pro nás chaotický a nesmyslný (Matějček, & Langmeier, 1974).

Potřeba životní jistoty je potřeba velmi zásadní. Tu zprvu přináší matka nebo jiný primární pečovatel. Dítě získává jistotu tak, že je na něj reagováno, že se na něj rodič usměje, že se ho dotýká, že reaguje na jeho „říkání si“ o pozornost (Matějček, & Langmeier, 1974). Vytváří se tak pocit, že svět je bezpečné místo. V opačném případě má jedinec pocit, že musí být stále ve střehu, a později odpovídá na tuto nejistotu buď „trvalou útočností“ nebo „stažením se do sebe“ (Koukolík, Drtilová, 1996).

Potřeba identity. „*Z náležitého uspokojení této potřeby vychází zdravé vědomí vlastního já.*“ (Matějček, 2015) Tvoří se pomocí uznání a přijetí, které se projevuje v různých

činnostech a interakcích dítěte. Důležité je přijímat dítě jako samostatnou jedinečnou bytost. V praxi to může vypadat například tak, že mu umožňujeme podílet se na různých rozhodnutích přiměřeně jeho věku, vhodně reagujeme na různé prohřešky například tak, že neodmítáme dítě jako „špatné“, ale vyjadřujeme nelibost pouze nad konkrétním činem dítěte. (Rogge, 2007).

K těmto potřebám pak Zdeněk Matějček přidává ještě pátou, a to **potřebu otevřené budoucnosti**. Tedy víru v to, že budoucnost bude. To nám poskytuje naději a životní rozlet (Matějček, 2015).

5 VZTAH OTCE S DÍTĚTEM

Pohled na formu a důležitost vztahu otce s dítětem se postupem času, jak je zřejmé z předchozích kapitol, velmi proměňoval. Pouto k otci je na rozdíl od vrozeného pouta k matce pro dítě získané, ale jak se shoduje většina odborníků, neméně důležité. Dítě pro svůj vývoj potřebuje oba rodiče, čas dyády matka – dítě je překonán (Šulová, & Zaouche-Gaudron, 2003).

5.1 Tvorba pouta

Pouto mezi dítětem a matkou se vytváří již během těhotenství. *„Těhotenství můžeme chápat jako aktivní dialog mezi matkou a dítětem. Tento dialog je částí velice aktivního vzájemně na sobě závislého procesu na několika úrovních, jako je úroveň psychologicko-emocionální, biochemická a psychoneuroendokrinní“* (Šulová, & Zaouche-Gaudron, 2003).

Pro vytvoření pouta velmi závisí na následných podmínkách po narození dítěte. Důležitý je prostor pro navázání vztahu hned po jeho narození. Nová rodina by se měla nechat o samotě v klidném prostředí. O „prodlouženém prvním kontaktu“ a tvorbě tohoto prvotního vztahu je pojednáno v kapitole *4.1 Psychický vývoj dítěte*. Ne všechny děti zůstávají u své biologické matky a jsou jí vychovávány. Bylo však dokázáno, že dítě nestrádá, je-li zde jiný primární pečovatel, který dítěti poskytne, co potřebuje a uspokojí jeho psychické potřeby (Matějček, 1974).

R. Spitz zavádí pojem cirkulární interakce. Dítě nejprve vnímá sebe a matku jako jedno. Postupným potvrzováním akce a reakce v podobě kontaktu a kojení si dítě psychicky uvědomuje vydělení sebe od matky a dochází k uvědomění si *„existence objektu poskytující uspokojení nezávisle na vlastní existenci dítěte“* (Šulová, & Zaouche-Gaudron, 2003, str. 36).

Významnou postavou v oblasti zájmu o tvorbu pouta mezi rodičem a dítětem byl John Bowlby, který zavádí pojem attachment. Jeho výzkumu v roce 1952 předcházely výzkumy o separační úzkosti při odloučení či ztrátě rodiče. Bowlby tyto procesy popisuje ve vztahu k matce, nikde však nebylo uvedeno, že otec by nemohl být primárním pečovatelem, a Bowlby později upřesňuje, že se jedná o nutnost jedné výlučné citové vazby

k primárnímu pečovateli (Thorová, 2015). Můžeme tedy vznik této vazby vztáhnout i na případ otce, jež pečuje o dítě primárně.

Pojem attachment můžeme přeložit jako pouto nebo vazbu a jedná se o schopnost hledat péči, a péči a zájem také poskytovat. „*Je-li tato vazba dostatečně jistá, spolehlivá a stabilní, je to právě ona, jež tvoří základ pro významný lidský projev a to je explorace.*“ (Šulová, & Zaouche-Gaudron, 2003, str 37) Dítě prožívá i jiná citová pojítka s některými jedinci, ale tato vazba je specifická svou propojeností s emoční a fyzickou zranitelností dítěte, závislostí na pečovateli a velké potřeby důvěry, podpory, útěchy, lásky a uznání. Liší se tím tedy například od vztahu k ostatním dětem, ke kterým má dítě také nějaký vztah, ale který je poháněn jinou potřebou jako je v tomto případě třeba hravost (Murray, 2016).

Tvorbu pouta můžeme rozdělit do třech období. **Preobjektální**, které trvá do 3. měsíce a obsahuje cirkulární interakce uvedené výše, **předběžného objektu**, kde stěžejní reakcí na okolní svět a uvědomování si oddělenosti sebe a matky je úsměv. Nastává zde také doba osmiměsíční, neboli období separační úzkosti, kdy se úzkost z odloučení objevuje intenzivněji a častěji a díky tomu dochází ke konsolidaci vazby mezi pečovatelem a dítětem (Bowlby 2010). Posledním stádiem je stádium **objektálních vztahů**, kdy separační úzkost aktivuje další kroky dítěte a dítě následuje rodiče, čeká na něj, je schopno si jej vybavit, raduje se, když se vrátí apod. Toto se děje při vazbě jisté, které se budeme věnovat níže v této kapitole (Šulová, & Zaouche-Gaudron, 2003). Vazebné chování se samozřejmě projevuje i po třetím roce života, ale již není tak naléhavé, a tak je možný nástup dítěte do mateřské školy (Bowlby, 2010).

Na základně výzkumů Mary Ainsworthové můžeme vazbu rozlišit do tří druhů dle její kvality.

VAZBA JISTÁ: Dítě se může na rodiče spolehnout. Odpověď rodiče na potřeby dítěte je přiměřená, včasná, citlivá. Díky jeho přítomnosti je dítě schopno explorace. V této interakci se dobře cítí i rodič, neboť je odměňován reakcí dítěte a projevem kladných citů při návratu z „průzkumu“. Jistá vazba tedy vede k následné autonomii dítěte, protože se může bez obav vzdalovat a prozkoumávat a následně se zase vracet s jistotou, že matka mezitím nikam nezmizí. Tuto vazbu můžeme pozorovat při „chování udržující blízkost“. Když rodič odejde, dítě se rozpláče. Poté, co se rodič vrátí, se dítě zklidní a vítá jej (Bowlby, 2010). Vazbu můžeme pozorovat také při setkání dítěte s cizími lidmi. Dítě je klidné a zajímá se o novou osobu, je-li rodič nablízku. Stejně tak ji můžeme pozorovat, když si dítěte samo

vybere, od koho chce utěšit, i když ještě v 5 měsících ho mohl utišit „kdokoliv“ (Murray, 2016).

VAZBA NEJISTÁ – úzkostná, vzdorující: Dítě si není jisté, zda tu pro něj rodič bude, když ho bude potřebovat. Bojí se separace, nechce, aby se rodič vzdálil, často se ho i fyzicky drží a je stále ve střehu, aby se mu nevzdálil. Pokud se vzdálí, obává se o své bezpečí a je nejisté. Tato vazba často vzniká, je-li odpověď rodiče nějakou dobu stabilní a najednou být přestane (depresivní, závislý či přepracovaný rodič). Dítě si pak nemůže být jisto, zdali reakce příště přijde či ne (Bowlby, 2010).

VAZBA NEJISTÁ – úzkostná, vyhýbavá: Dítě si je jisté, že se žádné odezvy nedočká. Vzniká při pravidelném odmítání dítěte, jeho odstrkování nebo umístování do ústavní péče. Vazba nejistá vede také mimo jiné k problémům v osobnostním vývoji (Šulová, & Zaouche-Gaudron, 2003).

Na základě této vazby si dítě staví reprezentaci vnějšího světa a podle této reprezentace se pak nadále chová. Je to schéma, které ovlivňuje jedince v jednání a cítění s ostatními lidmi. Na základě vřelého přijetí a získání pocitu důvěry v prvních třech letech života dítěte, na základě utvoření pevné vazby, je jedinec schopný vnímat následné sociální vztahy jako důvěryhodné a svoji osobu hodnotit jako hodnotnou a schopnou interakce s ostatními (Thorová, 2015).

Pokud je hlavním pečovatelem jeden rodič, pouto se projevuje i k rodiči druhému, ale již ne tak silně (Bowlby, 2010).

5.2 Pouto otce s dítětem

V této části se zaměříme již přímo na vztah dítěte s otcem. Je-li otec v roli primárního pečovatele, utváří se vazba mezi ním a dítětem obdobně jako s matkou či jiným primárním pečovatelem. Obdobně, co se týče principu tvorby tohoto pouta. Protože utvořená vazba je výsledkem interakce dvou osobností, rodiče a dítěte, je každé pouto individuální (Šulová, & Zaouche-Gaudron, 2003). Tato kapitola tedy obsahuje pouze problematiku otce u porodu, která je samozřejmě odlišná, a dále možné rozdíly například ve vztahu otce k dceři či synovi.

Jak bylo uvedeno, vztah dítěte s matkou začíná již v prenatálním stádiu v období těhotenství. Kdy se rodí vztah otce s dítětem? Ačkoliv to není tak zřejmé, jeho počátky jsou již také v období čekání na miminko. Jak již bylo řečeno v kapitole 4.1 *Psychický vývoj*

dítěte, otec se také účastní prenatalní komunikace s dítětem tím, že může nahmatat polohu miminka v bříšku, může k němu mluvit a hladit ho. Je součástí všech příprav na příchod miminka a je důležitým členem triády matka – otec – dítě (Teusen, & Goze-Hänel, 2003).

Když nastane chvíle příchodu dítěte na svět, porod, je dnes už možné, aby byl otec přítomen. Uvádí se, že dvěma největšími přínosy přítomnosti otce u porodu je na jedné straně psychická podpora rodičky, což snižuje potřebu použití analgetik a celkově snazší průběh porodu, a na straně druhé lepší navázání vztahu otec – dítě (Stackeová, & Böhmová, 2010).

Alena Rejchrtová pojednává o tomto fenoménu ve své práci a nastiňuje zde rozporuplnou situaci, zda by měl otec u porodu být či nikoliv. Upozorňuje, že důležité je, jak vypadala doba před narozením potomka. Pokud byl otec aktivní v komunikaci s ještě nenarozeným dítětem a stojí o to být u toho, je jeho přítomnost u porodu přirozenou součástí. Zároveň také uvádí, že jeho přítomnost u porodu může přinést komplikace třeba v partnerské oblasti nebo v sebepojetí muže, zejména tehdy, je-li jeho přítomnost tam následkem sociálního či partnerského tlaku. Proto by přítomnost otce u porodu neměla být pravidlem v každé situaci, ale rozhodnutím po citlivém uvážení. Pak je to jedním ze základních stavebních kamenů pro tvorbu pouta otce a dítěte (Rejchrtová, 2010).

Na základě souhrnu výzkumů, které se věnují vztahu otce a dítěte, došla Matoušková (2012) k následujícím závěrům:

1. Otec hraje důležitou roli v procesu, během kterého se vytváří tzv. bazální důvěra, či nedůvěra dítěte v okolní svět.
2. Otec funguje jako jakýsi „most“, který vede do společnosti
3. Otec hraje důležitou roli v době, kdy si dítě osvojuje různé strategie zvládnání náročných životních situací
4. Přítomnost či nepřítomnost otce má vliv na kognitivní vývoj dítěte
5. Otec se projevuje jako významný fenomén pro přijetí pohlavní identity dítěte

Ve vztahu otec – dcera a otec – syn můžeme najít určité rozdíly. Badinter (2015) například uvádí, že otcové se chovají k dětem starším jeden rok rozdílně podle pohlaví. U chlapců podporují spíše samostatnost, zvědavost a aktivitu, u dívek naopak jemnější jednání, něžnost a mírnost.

Domácí prostředí je jakýmsi trenažérem pro budoucí chování, pro to, jak to má „správně“ vypadat. Pro dceru je otec prvním mužem, se kterým se setká. Poskytuje pro ni zpětný pohled na sebe samu a napomáhá utvoření zdravého a sebevědomého obrazu sebe sama, je-li jejich

vztah zdravý. Je dobré, když se vzájemný vztah začne budovat co nejdříve, protože společné cesty se s dospíváním dítěte začínají rozcházet. Dívka se od vztahu k otci začne přesouvat k identifikaci s matkou a pokud k sobě dcera s otcem nemají vybudované pouto už od začátku, v dospívání se to velmi těžko získává. Otec se synem mají podobnější zájmy, více „společné řeči“ a je snadnější spolu tento vztah budovat i později (Novák, & Dvořáčková, 2009). Že tento vztah ale není ideální budovat později ani u chlapců dokazuje fakt, že chybějící vztah s otcem je fatální jak pro dcery, tak pro syny (Trapková, & Chvála, 2004).

6 DOSAVADNÍ VÝZKUMY

V následující kapitole nastíníme několik výzkumů zabývajících se otcem v oblasti péče o děti. Několik jich už bylo představeno v předchozích kapitolách, proto tato kapitola slouží jako doplnění.

Výzkumem zabývajícím se vztahem dítěte s otcem a rovněž také vztahem partnerů po narození dítěte je výzkum Pettse a Knoestera (2019). Výzkum se zabývá otci, kteří využili prvních dvou týdnů po narození dítěte k tomu, aby zůstali doma a pomohli tak s domácností a péčí o dítě po jeho narození. Nejedná se zde o klasickou rodičovskou dovolenou, zde nám však může ilustrovat důležitost zapojení otce do péče o dítě hned od počátku.

Jednalo se o longitudinální studii, kdy byli dotazováni otcové i matky nejprve hned po otcově dovolené, poté o rok později a konečně po pěti letech od narození. Výzkumníky zajímalo zapojení otce do péče, vztah s dítětem a vztah mezi partnery. Bylo zjištěno, že využití otcovské dovolené příznivě ovlivnilo vztah s dítětem i mezi partnery, jak vypovídali otcové i matky. Možným důvodem pro tuto skutečnost může být podle výzkumníků jev, že tím, že si otcové vezmou otcovskou dovolenou dávají najevo svůj zájem o podílení se na rodinném životě. Tato skutečnost pak přispívá na zvýšení citění matek, že dělba práce je rovnocenná a omezuje tak konflikty rolí a pocit přetíženosti matek, což následně opět zlepšuje rodinné vztahy. Výzkum došel tedy ke stejným výsledkům jako Huerta, Adema, Baxter, Han, Lausten, Lee a Waldfogel (2014), jejichž výzkum se týkal Austrálie, Dánska, Velké Británie a USA. Tato zjištění můžeme podpořit i výzkumem z roku 2020, který shodně uvádí, že otcové, kteří absolvovali rodičovskou dovolenou dva týdny a více, popisují se svými dětmi lepší komunikaci a bližší vztah (Petts, Knoester, & Waldfogel, 2020).

Samotným prožíváním rodičovské dovolené otci se zabývala dvojice autorů Fischer & Anderson (2012). Bylo zjištěno, že délka trvání rodičovské dovolené má vliv na její prožívání, a čím déle otcové na rodičovské dovolené byli, tím pozitivněji ji prožívali. Vliv na její prožívání měla i motivace, se kterou do ní vstupovali. Bylo zjištěno, že pokud toto rozhodnutí vycházelo z otcovy motivace být s dítětem doma a čím méně toto rozhodnutí bylo ovlivněno partnerkou, tím lépe otcové rodičovskou dovolenou prožívali (Fischer, & Anderson, 2012). Navzdory této skutečnosti je však hlavním důvodem otců pro nástup na rodičovskou dovolenou finanční stránka (Trappe, 2013).

Jako důležité považujeme také zmínit výzkum, jenž se odehrál v českém prostředí. Autorka popisuje, že výzkum mapuje situaci v rodinách, kde je hlavním pečovatelem, tedy osobou na rodičovské dovolené, otec. Výzkum probíhal pomocí polostrukturovaného rozhovoru a následné triangulace dat s focus group, tedy diskuzí mužů a žen zvláště (Šmídová, 2004).

Výzkum se zaměřoval především na následující oblasti: „1. odchod otce na rodičovskou dovolenou; 2. reakce na status »otce v domácnosti«; 3. primární pečovatelská osoba; 4. potřeby dítěte; 5. identita pečujícího muže; 6. situace po nástupu otce na rodičovskou dovolenou; 7. genderový aspekt partnerských vztahů a 8. identita matky.“ (Šmídová, 2004)

Autoři výzkumu zjistili, že nejčastějším důvodem k odchodu otce na rodičovskou dovolenou je finanční situace rodiny. Tedy pokud partnerka vydělává více peněz nebo jí není umožněno, aby se po rodičovské dovolené vrátila zpět na svou pozici v zaměstnání. Prožívání rodičovské dovolené otci je pak charakteristické dvěma postoji. Prvním z nich je, že matka je v péči o dítě nenahraditelná a pro muže je role pečovatele více náročná. Druhým postojem je pak ten, že rodičovská dovolená je výzva, zkušenost, kterou si otcové užívají (Šmídová, 2004).

Co se týče vztahu otce s dítětem, autoři uvádí, že otcové popisují velmi blízký vztah, ale pokud se něco stane, dítě jde většinou pro podporu za matkou. Nutno podotknout, že autoři tento fakt přisuzují skutečnosti, že v době dotazování byli otci s dítětem doma teprve druhý měsíc a dítě ještě nemuselo být péči otce tolik přivyklé, protože vesměs prvního půl roku byly doma děti s matkou (Šmídová, 2004).

VÝZKUMNÁ ČÁST

7 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Problematiku otců na rodičovské dovolené je v současné době čím dál více diskutované téma, především díky vzrůstajícímu trendu odchodu otců na rodičovskou dovolenou. V České republice se otcí na rodičovské dovolené, a potažmo aktivním otcovstvím, zabývá Dudová (2002), Chmelařová (2008), Novák (2009). Ze zahraničí pak můžeme jmenovat například autory Petts (2020), Knoester (2019), Waldfogel (2020), kteří se však zabývají spíše vztahem otce a dítěte poté, co otec využil otcovské poporodní péče, nikoli celkové rodičovské dovolené.

Průkopníky v účasti otců na rodičovské dovolené byly severské státy, které jako první zavedly tzv. „otcovskou kvótu.“ Touto tematikou se také zabývá dvojice autorů Brandth & Kvande (2009) nebo O'Brien (2016).

Tato problematika je však často zkoumána jen z pohledu otců a převážně také aktuálně v situaci, kdy je otec na rodičovské dovolené právě v čase, kdy je dotazován a tedy bez možnosti zpětné reflexe a také reflexe ze strany dítěte.

Cílem výzkumu je zmapovat vztah mezi dětmi a jejich otcí, kteří s nimi byli na rodičovské dovolené. Aby bylo možné vztah mapovat i z pohledu dětí, zvolili jsme děti starší 15 let, které už jsou schopné svoji zkušenost a vztah reflektovat.

Zvolili jsme tyto výzkumné otázky:

- 1) Jaký vztah mají otcové ke svým dětem poté, co s nimi byli na rodičovské dovolené?
- 2) Jak otcové vnímají prožití času na rodičovské dovolené?
- 3) Jaký vztah mají děti ke svým otcům poté, co s nimi byl otec na rodičovské dovolené?

8 METODOLOGIE VÝZKUMU

Tato práce pojednávající o vztahu otců na rodičovské dovolené s dítětem má design kvalitativního výzkumu. Vzhledem k netradičnosti této zkušenosti v minulosti jsme zvolili interpretační fenomenologický přístup, který umožní dostat se hlouběji do problematiky a pochopit tak prožívání vztahu jak otci, tak dětmi.

Pochopení tohoto vztahu se zakládá na analýze výpovědí respondentů o jejich zkušenosti a pocitech z této zkušenosti plynoucích. Důležité zde pro nás byly zejména interakce, které se odehrávaly a odehrávají mezi rodičem a dítětem, neboť vztah je tvořen množstvím a kvalitou času spolu stráveného.

8.1 Metoda výzkumu

Data byla získávána pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Nejprve jsme provedli pilotní výzkum, tedy jeden rozhovor, podle kterého jsme pak upravili otázky pro konečnou verzi polostrukturovaného rozhovoru tak, aby byly otázky pro účastníky co nejvíce srozumitelné a pomohly nám co nejvíce přiblížit jejich žitou zkušenost. Rozhovor byl proveden nejprve samostatně s dítětem, poté s otcem a nakonec s oběma dohromady, což poskytlo prostor pro sledování dynamiky a současné podoby vztahu.

Díky tomu, že rozhovor byl polostrukturovaný, zbýval prostor pro volnější diskuzi nad tématy a možnosti jejich objasnění. Také situace každé rodiny byla z velké části odlišná a díky polostrukturovanému rozhovoru jsme měli možnost přizpůsobit rozhovor individuálně každé rodině. Ptali jsme se na otázky předem připravené a pro všechny stejné a dle vzniklé situace se pak doptávali dále, čímž se pak náplň hovoru jednotlivých rozhovorů lišila.

Například jedna z rodin přišla v roce 2016 následkem nemoci o matku. Dceři v té době bylo 22 let, tedy to na nástup otce na rodičovskou dovolenou vliv nemělo, ale v našem rozhovoru již nebylo možné se ptát na aktuální vztah dcery s matkou nebo na množství času spolu stráveného.

8.2 Kritéria výběru výzkumného souboru

Z důvodu zkoumání vztahu mezi otci na rodičovské dovolené a jejich dětmi jsme zvolili děti starší 15 let, se kterými byl ve věku 0-3 roky na rodičovské dovolené otec. Věk dítěte, alespoň 15 let, byl zvolen z důvodu, aby vzájemný vztah bylo schopno reflektovat i dítě. Je-li dítě starší 15 let, znamená to, že otcové tvořící výzkumný soubor museli být na rodičovské dovolené alespoň před dvanácti lety. Na rodičovskou dovolenou může v České republice nastoupit otec od roku 2001, někteří otcové tedy byli s dítětem doma, ale zároveň pro ně nebylo možné jít na rodičovskou dovolenou oficiálně s tím, aby pobírali rodičovský příspěvek. Nastala tedy situace, že otec dal výpověď v zaměstnání a zůstal s dítětem doma.

V České republice tvoří dnes otcové na rodičovské dovolené 2 % z celkového počtu osob na rodičovské dovolené („Podíl otců na RD“, 2017). Nalézt výzkumný soubor bylo tedy velmi obtížné už jen z toho důvodu, že základní soubor otců a dětí, kteří spolu byli na rodičovské dovolené před alespoň dvanácti lety, je velmi malý, velmi pravděpodobně menší než dnešní 2 %. Přesnou statistiku bohužel nemáme z důvodu již zmíněného, a to zavedení rodičovské dovolené i pro otce až od roku 2001 (v té době byl podíl otců na rodičovské dovolené 0,79%) („Podíl otců na RD“, 2017).

Kritéria výběru participantů. Do výběru jsme zahrnuli otce, kteří byli na rodičovské dovolené s dítětem alespoň rok. Otcové žili v heterosexuálních partnerstvích a šli na rodičovskou dovolenou z dobrovolného rozhodnutí. Bylo tedy nutno vyřadit otce ovdovělé, homosexuální. Vyřadili jsme také otce, kteří mají děti v pěstounské péči či adopci a to z důvodu, že by ve vztahu mohly fungovat také jiné proměnné.

8.3 Výběr výzkumného souboru

Účastníky výzkumu jsme vybírali metodou záměrného výběru. Nejprve jsme oslovili osoby ve svém okolí, jestli někoho takového neznají. Nalezli jsme jednu dvojici. Dále jsme sdíleli inzerát, že hledáme dvojice otec – dítě (dítě starší 15 let) na diskuzních webech pro rodiče. Oslovili jsme také Bc. Lukáše Talpu, který působí jako lektor, odborný garant a projektový manažer v organizaci Liga otevřených mužů, který zveřejnil inzerát na stránkách Ligy otevřených mužů. Nakonec byl inzerát vložen na sociální síť Facebook na stránky jako Univerzita Palackého Olomouc, Rodiče a děti, Táta na mateřské ... Po tomto snažení se přihlásily další tři dvojice, takže jsme celkem získali 4 dvojice otec a dítě, kteří spolu byli na rodičovské dovolené a nyní je dítěti alespoň 15 let. Samotný sběr dat trval od

září 2019 do ledna 2020. Za účastníky se vždy dojelo do jejich města, do jimi zvoleného prostředí což mohlo napomoci komfortnějšímu vyjadřování o situacích, jež nás zajímaly.

8.4 Charakteristika výzkumného souboru

Ve výzkumném souboru byly 4 dvojice otec – dítě. I když všechny děti jsou ve věku alespoň 15 let a 3 ze 4 jsou již dospělé, užíváme zde stále označení „dítě“ pro lepší přehlednost situace. Nejmladší dítě byl chlapec ve věku 15 let, jeho otec ve věku 49 let. Dále dívka 18 let a otec 48 let. Žena 26 let a otec 62 let. Nejstarší pak žena 31 let a otec 60 let.

Ve výzkumném souboru byli tedy 4 otcové a 4 děti, z nichž 3 ženského pohlaví a 1 mužského. Účastníci tvořili vždy dvojice otec – dítě, aby bylo možné sledovat dynamiku a podobu vztahu.

Všichni účastníci pocházeli z podobných socioekonomických podmínek. Otcové žijí v heterosexuálním vztahu a pouze jeden otec je ovdovělý. Ostatní žijí se svými partnerkami, se kterými mají i zúčastněné děti. Na rodičovské dovolené byli se svými dětmi 2 až 2 a půl roku.

Povolání otců, jež vykonávají nyní jsou: učitel, nástrojař, člen ostražky a podnikatel. Povolání dětí: v oboru IT, kadeřnice, matka na rodičovské dovolené (také OSVČ a pekařka) a student.

Pro větší přehlednost uvádíme tabulku:

Tab. 1 Charakteristika výzkumného souboru

<i>Otec</i>	<i>Dítě</i>	<i>Doba na RD</i>	<i>Povolání otce</i>
<i>Emil</i>	Natálie – 18 let	2 roky	člen ostražky
<i>Pavel</i>	Barbara – 26 let	2,5 roku	podnikatel
<i>Radek</i>	Tomáš – 15 let	2 roky	učitel
<i>Ivan</i>	Zuzana – 31 let	2,5 roku	nástrojař

8.5 Metoda tvorby dat

Před samotným výzkumem byla provedena sebereflexe výzkumníka, kdy byla reflektována naše zkušenost s touto problematikou. Reflexe byla provedena pomocí rozhovoru s blízkou osobou a následným psaným zamyšlením nad tímto tématem.

Pro získání dat byl použit polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor byl rozdělen pro otce a dítě, a každý z rozhovorů byl strukturovaný do okruhů otázek dle tématu.

Rozhovor s otcem byl strukturován do pěti okruhů:

- 1) *Rozhodnutí jít na rodičovskou dovolenou* – zde se snažíme o zmapování situace v rodině před příchodem dítěte, osvětlení důvodů odchodu otce na rodičovskou dovolenou a jeho případnou přípravu na tuto nadcházející skutečnost.
- 2) *Průběh rodičovské dovolené* – zajímalo nás zde co všechno rodičovská dovolená pro konkrétního otce obnášela, zda se podílel i na péči o domácnost, vaření apod., jestli zde byl někdo, kdo otci na rodičovské dovolené pomáhal, popis běžného dne a další detaily, které by nám pomohly situaci v rodině přiblížit.
- 3) *Vztah s dítětem nyní* – zde jsme se ptali na společné aktivity, kvantitu a kvalitu času stráveného spolu nyní.
- 4) *Sociální stránka* – v této části byl stěžejní pohled společnosti na otce na rodičovské dovolené, takže jsme se ptali na názor partnerky, příbuzných, sociálních pracovníků, kamarádů apod.
- 5) *Ohlédnutí a zhodnocení* – tato část obsahovala nejvíce otázek a jedná se zde o zhodnocení pozitiv a negativ rodičovské dovolené, pohled na muže na rodičovské dovolené obecně a reflexi toho, co jedinec předal dítěti jako otec.

Každý z okruhů obsahoval 3 – 7 otázek.

Co se týče otázek pro dítě, měly velmi podobnou strukturu i obsah a byly také rozděleny do pěti okruhů:

- 1) *Vztah s otcem tehdy* – tato oblast se snaží zachytit množství času, který spolu s otcem trávili, společné aktivity a citovou blízkost například pomocí otázky „Ke komu jste se šel/šla nejčastěji pomazlit, když vás něco bolelo?“ apod.
- 2) *Situace doma* – tato oblast mapuje jak vypadal běžný den, jestli v péči o dítě pomáhal ještě někdo další, jak vypadaly běžné dny a taky nás zde zajímá jak vypadal vztah dítěte s matkou.

- 3) *Sociální stránka* – zjišťujeme, jak se na tuto skutečnost dívalo okolí, pokud to vůbec registrovalo, či jak se na to dívá dnes.
- 4) *Vztah s otcem dnes* – zde mapujeme pomocí otázek na společně strávený čas, společné aktivity či jestli se dotyčný/á přijde za otcem například poradit.
- 5) *Zhodnocení rodičovské dovolené* – zajímá nás postoj k otcům na rodičovské dovolené obecně, zdali si dokáží takovou situaci představit i ve vlastním životě a také nás zajímá poněkud abstraktní hodnota, kterou si dítě z tohoto vztahu odnáší.

8.6 Metody analýzy a zpracování dat

Data pro analýzu byla získána pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Tyto rozhovory byly nejprve nahrávány na diktafon, poté byla provedena doslovná transkripce nahrávek. Pro analýzu rozhovorů byla zvolena interpretativní fenomenologická analýza. „*Výzkumným fokusem interpretativní fenomenologické analýzy (IPA) je porozumění žité zkušenosti člověka. Pomáhá nám detailně prozkoumat, jak člověk utváří význam své zkušenosti, což nám umožňuje porozumět jednotlivé události nebo procesu – fenoménu.*“ (Smith, Flowers, & Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013, str. 9)

Rozhovory byly vytištěny, opakovaně čteny a opatřovány poznámkami. Poznámky vyplývající z analýzy byly psány ručně v okrajích textu. Uvádí se, že „*poznámky psané rukou navozují intimnější sepětí výzkumníka s textem, příběhem i samotným výzkumem*“ (Kostínková & Čermák, 2013, str. 18). Jednotlivé poznámky byly přiřazovány pod zastřešující kódy. U každého rozhovoru jednotlivé dvojice pak vykryštovala ze shluků podobných kódů témata, která pro samotné účastníky byla v tvorbě vztahu důležitá. U každé dvojice se tato témata z části lišila, neboť jsou založena na individuálním prožitku každé dvojice a tyto prožitky se v každé rodině různí dle individuálních situací.

Pro ukázkou uvádíme příklad kódování, které jsou pro účely bakalářské práce převedeny do elektronické podoby. Po pravé straně jsou uvedeny poznámky, po levé zastřešující kódy.

Tab. 2 Ukázka tvorby poznámek a témat: Rozhovor Tomáš a Radek

<p>Ekonomický faktor rozhodující</p>	<p>My jsme byli zdraví, ale tam byla rozhodující zas <u>ekonomická stránka</u>. Panímáma jako programátorka <u>na tom byla líp</u> jak my jako elektrotechnici, takže z té ekonomické stránky jsme zvolili ...</p>	<p>Žena na tom byla ekonomicky lépe Ekonomická stránka</p>
<p>Novinka Reakce okolí</p>	<p><u>Já jsem byl první v Jihomoravském kraji, to bylo show velké</u>. Všechny dámy jak na sociálce, tak v účtárně z toho byly <u>vykulené</u> jak dvojky máslo, ale co se dá dělat no. <u>Někdo to musel začít, ne?</u></p>	<p>První zkušenost Show Někdo musel začít</p>
<p>Novinka</p>	<p>Vždycky musí být někdo první a někdo třeba poslední.</p>	
<p>Forma RD</p>	<p>Na té sociálce, tam byl problém, že jsme to museli ... já si to nepamatuju do detailů, ale museli jme to nějak.. no. <u>To tehda napřed museli, nežli jsme se dopídili, že to teda jako funguje, ale ty detaily nebyly známé</u>. Pak jsme <u>to vykomunikovali</u> a pak už se to jenom technicky provedlo v účtárně a čágo belo, dva a půl roku na mateřské, na otcovské.</p>	<p>Pídění se Detaily neznámé Nakonec to šlo</p>

Tab. 3 Ukázka tvorby poznámek a témat: Rozhovor Natálie a Emil

<p>Úlohy rodičů v domácnosti</p> <p>Osobnost dcery</p> <p>Zážitky</p>	<p>Do školky mě <u>vodil taťka</u>, protože mamka kousek od jednoho města dělala, <u>takže většinou mamka šla do práce a taťka mě zavedl</u>. Jednou bylo vtipný, že taťka mě zavedl a já jsem byla hrozně taková, že jsem <u>potřebovala všechno vidět a všude chodit</u>. A jednou jsem ze školky odešla, že jsem prostě šla domů. A tak taťka byl hodně naštvaný na učitelku, že ani nevěděla, že jsem zmizla. <u>To bylo taky dobrý</u>. Nic mě nepřejelo, takže jsem se rozhlídla. <u>Byla jsem hrozně taková, že jsem neuměla sedět na místě, ségra byla úplný opak</u>.</p>	<p>Do školky s tátou</p> <p>Mamka v práci</p> <p>Aktivní povaha</p> <p>Zážitky</p> <p>Ségra byla opak</p>
<p>Úlohy rodičů v domácnosti</p> <p>Vztah otce a dcery</p> <p>Osobnost otce</p>	<p>Úkoly jak kdy, <u>spíš podepisovala mamka</u>, taťka býval v práci. Když jsem <u>dostala poznámku, tak jsem šla za taťkou</u>. Ono jich nebylo hodně, ale <u>když jsem něco provedla, tak jsem šla za taťkou</u>, protože mamka by nadávala. On byl spíš takový jakože „<u>noo, dobrý</u>.“ A do školy jsme chodily se ségrou spolu. Oni oba dva hnedka ráno jeli do práce. Chodily jsme spolu do páté třídy, ona šla pak na gympl a já na druhý stupeň.</p>	<p>Úkoly mamka</p> <p>Poznámky táta</p> <p>Průšvih – taťka</p> <p>Táta víc v pohodě</p>

9 ETICKÉ HLEDISKO A OCHRANA SOUKROMÍ

Účastníci byli informováni o anonymitě a účelu bakalářské práce. Na diktafon nahrané rozhovory byly po transkripci smazány. V rozhovorech uvádíme pouze pseudonym jména účastníků a věk. Rozhovoru se účastnily osoby starší 18 let, pouze jeden ve věku 15 let, jehož rozhovoru byl přítomen otec. Účastníci také podepsali informovaný souhlas, kde byli informováni o anonymitě. Informovaný souhlas je obsažen v příloze této práce. Přepisy rozhovorů byly účastníkům k dispozici pro přečtení a vyjádření případných neshod. Účastníci byli také informováni, že pokud by jim nějaké téma nebylo příjemné nebo se nechtěli vyjadřovat, nemusí.

Žádné komplikace z hlediska etického z rozhovoru neplynou, účastníkům je sdělen účel rozhovoru, do připravených otázek měli možnost nahlédnout ještě před rozhovorem.

10 VÝSLEDKY

V následující kapitole uvádíme jednotlivé analýzy vztahů. Analyzovali jsme vždy dvojici jako jeden celek, protože právě dvojice otec – dítě tvoří námi sledovaný vztah.

V každém rozhovoru byly pokládány stejné otázky. Dle individuální důležitosti či zajímavosti tématu se však dvojice vyjadřovaly ke konkrétním tématům více či méně. Z rozhovoru tak tedy vyplynula stěžejní témata každé dvojice, které zde uvádíme. Tato témata jsou u každé dvojice jiná, neboť vychází z individuálních prožitků každé rodiny a tím vzniklých vztahů.

10.1 Barbara a Pavel

Pavel odešel na rodičovskou dovolenou v roce 1994, když jeho dceři Barbaře byly tři měsíce. Na rodičovské dovolené strávil 2 a půl roku. Dříve pracoval jako horník v dolomitových dolech, dnes je podnikatelem. Barbara, dnes ve věku 26 let pracuje jako IT support v energetice. Pavel má ještě staršího syna. S manželkou spolu žili 24 let, do Barbařiných 22 let. V roce 2016 Pavel ovdověl.

Rozhodnutí jít na rodičovskou dovolenou

Jako důvod Pavel jednoznačně udává ekonomické důvody. Manželka v té době byla v procesu budování kariéry a byla na tom finančně znatelně lépe než on. Je také důležité dodat, že když bylo manželce 18 let, narodil se jim první syn. Manželka ještě neměla dostudovanou ani střední školu a musela se o dítě starat. Poté právě nastal čas pro dostudování a budování její kariéry. Pavel uvádí, že si holčičku přál, dítě bylo chtěné a těšil se na ni. Sám pro ni dokonce vybral jméno. Zároveň však neuvádí, že by jedním z důvodů k odchodu na rodičovskou dovolenou byl i zájem o to trávit s dítětem více času, proto můžeme usuzovat, že odchod na rodičovskou dovolenou byl zapříčiněn spíše finanční stránkou a kariérní stránkou partnerky a snahy Pavla těmto situacím z respektu k manželce vyhovět, než-li osobním rozhodnutím. K tomuto může také ukazovat fakt, že velmi často uvádí, že už by si rodičovskou dovolenou určitě nezopakoval, že zjistil, že „to není pro pány“.

„Ta psychická odolnost a všechno ... to prostě ten chlap kdyby to měl, a to já jsem měl velkou výhodu, že jsem měl ty babičky, a to kdyby ten chlap měl dělat všechno, co dělá žena na mateřské, když nemá nějakou oporu v babičce nebo v něčem, ten chlap by si musel nadělat do kalhot. Už bych do toho v žádném případě nešel. To je na tu psychiku takový záhul, že ten chlap má s tím pak problém. Zodpovědnost, všechno dohromady.“

Prožití rodičovské dovolené

Pavel několikrát uvedl, že by si rodičovskou již nezopakoval, že to rozhodně není nic pro muže. Velkým důvodem, který tohoto z tohoto rozhovoru často vyznívá, je ten, že to dříve byla jiná doba. Dnes je to snazší, dnes je to „klídek, pohodička“, ale tehdy nevěděl jak se co dělá, byl první a tak z tohoto rozhodnutí plynula i určitá nejistota, jak to v této situaci tedy chodí.

Následně ale uvádí, že *„ty chlapi do toho dneska jdou, protože neví, co je čeká.“* *„Až si prožijou dva nebo dva a půl roku, tak určitě změní názor. To bez komentáře.“*

Častou výpomocí, kterou oba s dcerou shodně uvádějí jsou obě babičky. Barbara zde trávila každý den, když otec jel na tři hodiny na trénink na kolo, každý den vařily a hlídaly ji když byla nemocná. Je vidět, že Pavel je za to velmi vděčný, protože se o situaci na rodičovské vyjadřuje jako o velmi nelehké. Udává, že manželka odcházela ráno v šest hodin do práce a v šest hodin večer se vracela. Péče o dceru by tedy byla z velké části na otci samotném.

Z rozhovoru vyznívá, že skutečností, která zapříčinila to, že situace pro otce byla tak nelehká je právě nepřítomnost manželky v běžném chodu domácnosti, často chodila z práce večer, kdy už dítě spalo.

Reakce okolí

Co se týče reakcí okolí na to, že byl doma otec, tak Barbary se to nijak nedotýkalo, nevzpomínala si, že by to někdo komentoval. Reakce byla znát spíše v okolí Pavla. Jelikož tato situace byla naprosto nová, Pavel nastupoval na rodičovskou dovolenou v roce 1994, a muž na rodičovské dovolené byl v té době naprostá novinka. Okolí se prý podívalo, zejména tedy širší okolí, babičky „fandily“. Například na úřadech si s tím nejprve nevěděli rady, nebylo to obvyklé, že by nastupoval otec, ale nakonec se prý situace vyřešila i v zaměstnání, že dostal volno. Z rozhovoru nevyplývá, že by toto reakce Pavlovi vadily nebo ho nějak znejišťovaly v jeho mužské roli. Považuje se v této oblasti trochu za průkopníka. „Někdo to musel začít, ne?“ A dodává, že měl velký obdiv zejména u žen.

Zajímala nás také pracovní stránka otce, kdy s odchodem problém nakonec, po vyřešení technických obtíží s tím, že obdobnou situaci doposud neřešili, nebyl, ale při návratu musel vykonat dva dny práce v dolech, aby mohl zpět na vyšší post, což však nebyla žádná velká komplikace.

Vztah dcery a otce

To, že dcera a otec spolu mají, i přesto, že to zejména pro otce nebylo lehké období, velmi dobrý vztah je pozorovatelné na vyprávění o společných zážitcích, které si oba vybavují. V minulosti měli řadu společných zájmů, jako je jízda na kole, záliba v IT a technice, společné čtení. Barbara uvádí, že spoustu zájmů převzala od otce. Není si jista, zda jí to otec „jakoby vtiskl“ nebo si jsou prostě osobnostně podobní, ale dle jejích slov je „mladší kopie taťky“. Dnes pracuje jako IT support v energetice, což je také velmi blízko činností, které spolu s otcem dělala jako dítě. Můžeme vidět, že jsou na pouto mezi sebou pyšní.

„Prostě tam to pouto je, je to prostě můj taťka. A jako když už s někým něco takhle řeším, tak je většinou ten blízký člověk, kterému chci zavolat, když se něco důležitého takhle v životě uděje.“

Je zajímavé také pozorovat, že Pavel při vyprávění o své práci o její změně, když přecházel jinam, mluví v množném čísle.

Pro lepší pochopení jsou uvedeny příklady: *„A tam jsme byli pět let a po pěti letech to taky kleklo, tak jsme šli do drůbežárny, že? Ve drůbežárně jsme zase rostli trošku, a pak už byla velká, tak jsme tam skončili, protože to už byla jiná doba.“* Barbara trávila hodně času i u otce v práci, což je právě z těchto větiček transparentní.

Pavel zaujímá k dceři stále velmi láskyplný a pečovatelský postoj. „Tak je to pořád naše bábetko.“

Vztah dcery s matkou

Z rozhovoru je velmi zřejmé, že Pavla trápí, že Barbara nestrávila více času s matkou. Barbara popisuje svůj vztah s matkou jako všelijaký. „Já si jenom pamatuju, že když jsem byla malá, tak nebyla doma a potom kdy jsem byla starší, tak jsem se za ní občas stavila v práci, když jsem jela na housle ...“ Dodejme také fakt, že matka zemřela v roce 2016 a pro Barbaru může být těžké o tomto tématu mluvit. Stává se, že když se rozhovor stočil k matce,

většinou začala po první větě vyprávět o něčem jiném. Je zřejmé, a i to několikrát Barbara sama řekla, že si je a byla mnohem bližší s otcem. Prý by to nikdy nevyměnila, kdyby si mohla vybrat, byla by na rodičovské zase s otcem.

Pavel zároveň vyjadřuje, že i když by bylo dobré, aby dcera trávila více času s matkou, možné to nebylo, protože pracovala 12 hodin denně a i kdyby bral dceru za manželkou do práce, stejně by na ni čas neměla.

Vztah partnerů

Ačkoliv jsme se na tuto otázku přímo neptali, zdá se důležité zde podotknout vyplývající skutečnost, a to proměnu vztahu mezi partnery po rodičovské dovolené. Pavel popisuje velké zrovnoprávnění a pochopení. Rodičovská dovolená jako velký zážitek umožňující pochopení toho, že partnerství je o vyváženosti rolí.

„Tehdá to byla taková doba, že jsme přežívali v takovém tom starém režimu, kdy vlastně muž byl takový macho a ženská musela být na mateřské a chlap dojde z práce a prostě tam jako řídí všechno, byl hlava rodiny. A když si to prožijete, tak zjistíte, že to je v podstatě trošku jinak ten vztah a to partnerství musí být úplně jinak chápáné, musí to být vyvážené, neexistuje, že by byl někdo nadřazený nebo určoval nějaký směr, prostě ten partnerský vztah musí vycházet vyrovnaný. Ale to si musí, kolikrát to chlapi těžko chápou, to si musí ten chlap prožít.“

„Jiná doba“

Je nutné si připomenout, že Pavel odešel na rodičovskou dovolenou v roce 1994, tedy krátce po revoluci a doba tehdy byla naprosto odlišná od té dnešní. Zohledníme-li dostupnost různých služeb, které jsou dnes k dispozici a dříve nebyly (Pavel uvádí například nákupy online, cestování veřejnou dopravou ...) Jak jsme již uváděli v teoretické části, rodičovská dovolená s příspěvkem byla v České republice zavedena až v roce 2001, tedy také informovanost okolí, úřadů a společnosti, je dnes naprosto odlišná.

10.2 Tomáš a Radek

Radkovi je 49 let a se svým, dnes 15letým synem Tomášem, byl na rodičovské dovolené od jeho prvního roku. Než v roce 2006 nastoupil na rodičovskou dovolenou, pracoval jako učitel na druhém stupni základní školy. S manželkou vychovává ještě mladší dceru, která je o 5 let mladší než Tomáš. S touto dcerou byl na rodičovské dovolené také.

Společný vztah otce a syna

Radek popisuje svůj vztah se synem jako krásný. Z rozhovorů často zaznívá, že otec se synem spolu sdíleli spoustu koníčků a téměř všechny jim vydržely dodnes. Otec naučil syna plavat, lyžovat, hrát na klavír. Chodili spolu často na houby a do přírody a Tomáš dodává, že právě díky množství času strávenému v přírodě má i teď k přírodě velmi blízko a zajímá ho. Na houby občas jdou jako celá rodina, ale hlavně prý chodí oni dva. Radek také dělá trenéra volejbalu a tuto lásku k volejbalu předal i synovi, který s ním jezdil na zápasy a soustředění již v době rodičovské dovolené. Volejbal dnes hrají společně a z Tomášova zápalu je cítit, že to nedělá jen kvůli otci.

Otec se několikrát vyjadřuje o své fixaci na Tomáše, pouto mezi nimi popisuje jako velmi silné a skvělé. V rozhovoru jsme se dostali i k tomu, zdali by Radek udělal během výchovy něco jinak. *„Možná bych dal větší volnost tomu Tomášovi. Byl první dítě, hodně jsem se o něj bál a doteď jsem na něj hodně fixovaný. Možná bych se snažil ho do toho světa víc pouštět a míň se o něj bál.“* Tyto obavy také vysvětluje tím, že Tomáš byl první dítě, a o to se člověk vždycky bojí více, všechno je nové.

Je nutno dodat, že jsme se toho bohužel od Tomáše nedozvěděli hodně, neboť je velmi tichý, což bylo znát právě i při rozhovoru. Jsme však rádi za to, co jsme získali.

Tomáš svého otce obdivuje za to, jak dobře to s nimi jako dětmi zvládnul. Mimo společných zájmů ho otec prý naučil jít si za svým cílem. Radek tuto hodnotu, jako hodnotu, kterou se snažil synovi předat také uvádí spolu se slušností, dobrotou a schopností jít správnou cestou, i když život může být někdy těžký.

Otcův vztah se synem může ovlivňovat i fakt, že byl u porodu. O jeho angažovanosti svědčí příběh z porodnice, který mi vyprávěl. Porod prý trval dlouhých 9 hodin, a tak se Radkovi nakonec podařilo zařídit, aby byl manželce proveden porod císařským řezem. Po narození syna pak odjel jako trenér na zápas volejbalu se svým týmem, kde vyhráli. Tomáš má tak dodnes v pokoji pohár, který byl dárkem k jeho narození.

Vztahy v rodině

Rodina se skládá ze čtyř členů. Otce, matky, syna Tomáše a jeho sestry. Sestra je o 5 let mladší. Otec Radek hned na začátku rozhovoru popisuje, jak pro něj nebylo lehké dělit pozornost mezi obě děti. Po narození mladší dcery mu bylo líto, že už nemůže věnovat takovou pozornost synovi, který jí měl do té doby 100%. Můžeme pozorovat rozdílný vztah syna k oběma rodičům. *„Ségra ví, jak na mámu, a já zas vím jak na tátu. Mám k němu asi*

bližší vztah. „*Myslím si, že kdyby se mnou byla doma máma, že bych k ní měl asi blíž. Asi bychom spolu měli lepší vztah.*“ Z celého rozhovoru je však zřejmé, že i když má syn blíže k otci, s matkou má dobrý vztah. Trávili spolu každý den během rodičovské dovolené odpoledne, víkendy trávila celá rodina společně. Svůj vztah s matkou popisuje jako normální. Také v povinnostech spojených s péčí o děti se partneři střídali rovnoměrně. Na otázku, za kým se šel syn nejčastěji pomazlit, pokud ho něco trápilo, odpovídá, že se obracel na oba rodiče podobně často, což také o vztahu vypovídá. Nejčastěji si však řeší problémy sám v sobě, popřemýšlí si a je to dobré. Nižší sdílnost však může být také zapříčiněna tím, že je právě v období adolescence. Celá rodina spolu tráví víkendy, jezdí dvakrát ročně na dovolenou a vztahy v rodině jsou propojené a pevné.

Popišme ještě vztah mezi partnery, který se díky rodičovské dovolené také proměnil. Radek uvádí, že díky této zkušenosti manželka ví, že se na něj může spolehnout a může se o něj naprosto opřít. Na druhou stranu i Radek si dnes své ženy váží mnohem více, než si jí vážil předtím, protože si sám zažil, co žena na mateřské všechno musí zvládnout. Co se týče rolí v domácnosti, jsou a byli rovnoměrně rozdělené. Uklízel Radek, prala manželka, děti do školky vodil, kdo zrovna mohl ...

Důvod odchodu na rodičovskou dovolenou

Jako první důvod odchodu na rodičovskou dovolenou udává otec skutečnost, že jeho manželka pracuje ve farmacii a pokud by odešla na rodičovskou dovolenou, už by se nemohla vrátit. Nezbyvalo tedy, než aby šel na rodičovskou dovolenou Radek. Dodává však, že měl vždy k dětem blízko. Dělá trenéra volejbalu a pracuje jako učitel, dříve na druhém stupni, dnes na prvním. Také je prý nejmladší ze svých sourozenců, takže byl již v deseti letech strýcem. Staral se tedy o děti svých sourozenců, uměl přebalovat dítě a krmit ho ještě dříve, než měl děti vlastní, což se mu pak velmi hodilo. Dozvěděli jsme se, že to, že půjde na rodičovskou dovolenou, on jako otec, věděl již když o dětech s partnerkou začali uvažovat, a znovu si to zopakoval i s mladší dcerou. Nemenším důvodem pro toto rozhodnutí tedy bylo otcovo přání toto období s dětmi prožít co nejvíce. Co se týče pocitů partnerky, byla prý ráda, že nemusí odcházet z práce, ale bylo jí líto, že nebude trávit tolik času s dětmi.

S odchodem na rodičovskou dovolenou prý neměl zaměstnavatel problém a dovolenou mu umožnili. Komplikace nastala až při návratu zpět do zaměstnání. Problém nebyl na straně Radka, do procesu se zvládl zařadit v pohodě. Pouze však, když se chtěl vrátit zpět na své místo učitele na druhém stupni, již ho nevzali a musel nastoupit jako učitel

pro první stupeň. Důvodem bylo jeho vzdělání pro první stupeň. Prý ho to velmi mrzelo, ale vzhledem k tomu, jak o své nynější třídě vyprávěl, nezískali jsme dojem, že by tohoto rozhodnutí litoval.

Průběh rodičovské dovolené

Otec popisuje rodičovskou dovolenou jako zábavu. Stoprocentně by se takto rozhodl znovu. Díky tomu, že byl s dítětem doma on, měl možnost podnikat spoustu aktivit, na které by jinak neměl čas. Syna bral na volejbalové zápasy i soustředění, skoro vůbec prý nebyli doma, jak se otec i syn shodují. Z činností, které popisuje je zřejmé, že se dítěti příliš nepodřizoval co se týče aktivit, naopak spíše syna zapojoval do všeho co rád dělal. Život této rodiny je velmi aktivní a stejně aktivní byla i tato dvojice otec – dítě. Radek dokonce popisuje, jak chodil od jednoho roku s Tomášem na plavání s kojenci. „*Já a 14 ženských s miminama*,“ směje se.

V průběhu rodičovské dovolené pečoval o dítě hlavně otec, manželka chodila domů odpoledne okolo třetí hodiny, takže rodina trávila dostatek času i společně. Od třetího roku Tomáše pak začala vypomáhat i chůva, která se stala součástí rodiny. Nedochozela však nijak pravidelně, spíše příležitostně, když si manželé chtěli někam vyrazit.

Radek působí velmi pyšně na to, že na rodičovské dovolené byl právě on. Byl první v Jihomoravském kraji a s sebou na rozhovor donesl i výstřižek z novin, kde o něm a Tomášovi píší. Je vděčný za to, že mohl strávit tolik času se svými dětmi. Přesto, že si z něj prý kamarádi na oko utahovali, vlastně mu ten čas strávený s dětmi závidí.

Ze společného času s otcem si Tomáš vybavuje spoustu zážitků, jako jsou různé výlety, dovolené, hra na klavír. Situace působí velmi idylicky. Otec popisuje syna jako šikovného, klidného a bezproblémového kluka, přesto, že je nyní vlastně v pubertě.

Jako výhodu otce Radek uvádí, že se s dítětem více vyblbne. Matka nemá čas na to si s dítětem tolik hrát, protože více soustředí svou pozornost i do jiných aktivit týkajících se domácnosti a celkově ženy mají jiný styl hraní si s dítětem. Také jsou prý muži klidnější a v pohodě, což považuje za důležité. Tuto vlastnost rozeznává i u Tomáše a myslí si, že Tomáš by se také pro rodičovskou dovolenou hodil.

Rodičovskou dovolenou by prý doporučil každému otci, zejména z toho důvodu, aby měl každý otec možnost si se svým dítětem vytvořit pouto. Popisuje situaci ve své třídě, kde je spousta rodičů dětí rozvedených a kde otcové dokáží svoje dítě opustit. Je to pro něj naprosto nepředstavitelné, že by on své dítě někdy opustil. Jeho děti jsou pro něj vším a myslí

si, že kdyby měli i ostatní otcové takovéto pouto ke svým dětem, nikdy by se jich nedokázali vzdát.

10.3 Natálie a Emil

Natálii je 18 let, pracuje jako kadeřnice ve vlastním salonu. Emilovi je 48 let a pracuje jako člen ostrahy. Na rodičovskou dovolenou šel v roce 2003, když bylo Natálii 1 a půl roku. Na rodičovské dovolené byl celkem 2 roky. S manželkou jsou stále svoji a mají ještě starší dceru Nikolu, které je nyní 21 let a studuje VŠ.

Vztahy v rodině

Rodina je tvořena matkou, otcem a dvěma dcerami, 18 a 21 let. Manželé nemají rozdělené povinnosti v domácnosti na mužské a ženské. Udávají, že kdo zrovna může, ten to udělá. Velmi si zakládají na společné výchově a společné péči o děti i domácnost. Emil vypráví, jak se jeho kamarád podívoval, že jde s manželkou koupat dceru. Vysvětluje, že je to přece jeho děcko, tak co by ji nekoupal také. Myslí si, že by si každý měl zkusit být i v kůži toho druhého a podílet se na činnostech rovnoměrně bez ohledu na pohlaví. Rozdělování práce v domácnosti na mužskou a ženskou oběma manželům přijde divné. Tuto skutečnost ostatně můžeme pozorovat i na reálné dělbě práce v domácnosti, kdy muž vařil, často prý i spolu s dcerou, uklízel a žena zase prala a žehlila. Podotýká, že je důležité zastat vše, co zastala manželka, když byla na rodičovské s první dcerou, protože by nebylo fér, aby přišla domů z práce a ještě musela všechno dělat sama.

Vztah otce k oběma dcerám je silný, říká, že obě jsou jeho a má je rád. Z rozhovoru lze však usuzovat, a sám to pak i dodává, že k Natálii má přece jenom blíž. Popisuje, jak pro něj bylo těžké najít si cestu i k druhé dceři, se kterou byla doma na rodičovské dovolené manželka. Kromě prvního šestinedělí, kdy zůstali oba rodiče doma, protože péče o starší dceru byla náročná. Dodejme pouze, že i z této skutečnosti je vidět společná péče rodičů. Vrátime-li se zpět ke vztahu k druhé dceři, je asi potřeba „hledání cesty“ důsledkem osobnostních rysů, které jsou u dcery značně odlišné než otcovy, a dále pak také menším množstvím času, který spolu strávili (oproti Natálii). Jinak se otec zapojoval i při vodění a vyzvedávání dcer ze školky, společných nákupů s dcerami apod.

Zajímáme se také o to, jak rodičovská dovolená ovlivnila vztah mezi manželi a dozvídáme se, že díky ní je pouto mezi nimi pevnější. Manželka se může na Emila

spolehnout, věděla, že je o děti postaráno a že to zvládne. A Emil si zas prý vyzkoušel, že rodičovská dovolená není tak úplně dovolená.

Vztah otce s dcerou

Otec byl u porodu, když se dcera narodila. Popisuje, jak mu ji hned na sále dali do rukou a ona už se hned od začátku usmívala.

Emil uvádí, že má k mladší dceři Natálii blíže než k dceři druhé. Často, pokud se měl postarat o jednu z nich nebo někam jít, vybíral si Natálii, protože, jak popisuje, komunikace s ní pro něj byla mnohem snazší. Zdá se, že jsou s mladší dcerou na stejné vlně. Natálie popisuje otce jako klidnějšího a díky této vlastnosti se mu i častěji svěřuje, pokud ji něco trápí. Nejčastěji prý pokud má trápení s přítelem. Zdá se však, že komunikace v rodině je velmi otevřená, co se obou rodičů týče. Jezdí společně, i s přítelem Natálky, na dovolené a když se prý s přítelem pohádají, Natálie přijde k rodičům a svěří se jim.

Emil popisuje dceru jako takovou mužnější a průbojnější. Oba mají pocit, že tyto vlastnosti převzala od otce, a na rozdíl od sestry, se kterou byla doma matka, není, jak Natálie říká, „uťáplá“.

Z rozhovoru je také znatelná koalice otce s dcerou proti matce. Zdá se však, že to je pouze vtipkování a i vztah dcery s matkou je dobrý. Natálie uvádí, že se poradit a pomazlit chodí za oběma rodiči stejně, i když matka prý moc na mazlení není. S matkou se vídá stejně často jako s otcem a mají k sobě také blízko. Emil uvádí, že je dcera na oba rodiče značně fixovaná, a s trochou nadsázky, že často žárlí i na psa. V současné době oba rodiče uvažují o přijetí nového dítěte do pěstounské péče, protože i sám Emil je z pěstounské péče, tak se zamýšlejí, jak to Natálka vezme. Prý by měla nejraději oba rodiče jenom pro sebe.

Péče o dítě

Otec pečoval o dítě vlastně se vším všudy. Manželka chodila z práce okolo třetí hodiny, do té doby byl s Natálií Emil. Shodují se na společných filmech, na které se dívali. Oba shodně uvádí, že nejfrekventovanější pohádkou byl Shrek. Natálie také vzpomíná, jak si otec vymýšlel vlastní pohádky, protože knižních se bála a neměla je ráda. Náplní dne bylo také stavění kostek, hraní si s hračkami, dcera otce také prý často česala. Když přišla manželka z práce, otec šel vyzvednout starší dceru ze školky a pak už prý byli všichni spolu a pohromadě.

Shodují se také na tom, že otec vařil. Často si prý posadil Natálii na linku a vařili společně.

Z množství a způsobu popisu činností můžeme usuzovat, že dvojice spolu trávila čas hodně a ráda. Při následném rozhovoru s dcerou a otcem pak vládne velmi uvolněná atmosféra, když společně vzpomínají, co všechno dělali, a vytahují jednu historku za druhou. Otec vypráví, jak musel dcerám mýt hlavu pouze on, protože od manželky nechtěly a brečely. Emil: „*Někdy nám pak přšel strop.*“ Natálie: „*No, jsme dělaly fontánku.*“ Citaci uvádím pro ilustraci atmosféry při rozhovoru.

Úkoly do školy prý většinou Natálie zkoušela psát s matkou, která však nebyla příliš trpělivá, a tak se nakonec čekalo na otce. Otec popisuje, jak dceři vysvětloval dějepis a matematiku, ale často to nešlo zcela hladce. „*Někdy věděli i sousedi, že děláme úkoly.*“

Reakce okolí

Z Natáliiny strany nebyly reakce okolí žádné, často prý ani nikdo nevěděl, že s ní byl na rodičovské dovolené otec. Což je pochopitelné, protože dítě to vnímá jako něco naprosto normálního, tedy není důvod se o tom s vrstevníky nějak bavit.

Reakce na straně Emila však byly dle jeho slov překvapivé. Nejprve se divily sociální pracovníce, pak kamarádi. Popisuje, že se v důsledku okolních reakcí cítil, jako by byl prvním otcem na rodičovské dovolené v celém okolí. Je nutno také podotknout, že rodina pochází z menší vesnice, kde se prý každý zná, vládnu tam silnější stereotypy, a tak si prý sousedé otce s dcerou často měřili. Otec měl pocit, jako by kontrolovali, zda všechno dělá správně, je-li o dítě dobře postaráno. Divili se, že je manželka v práci a on doma. Časem si prý však zvykli a Emil začal sklízet určitý obdiv, hlavně ze strany žen.

Odchod na rodičovskou dovolenou a její prožívání

Důvodem odchodu otce na rodičovskou dovolenou uvedl otec finanční stránku a sanitářský kurz. Nastala situace, že otec byl propuštěn ze své práce, do toho si dělal kurz sanitáře, takže dle jeho slov, měl čas na učení a manželce se po rodičovské se starší dcerou naskytla možnost vrátit se do své práce. A tak se rodiče „prohodili“. Mladší dcera by mohla po půl roce, od dvou let, začít chodit do školky. To si však rodiče nepřáli, a tak bylo lepší, když otec zůstal doma. Dcera do školky chodila pouze na 5 dní v měsíci.

Jelikož otec se svou prací skončil, neplynuly zde žádné komplikace při nástupu ze strany zaměstnavatele. Nástup na rodičovskou dovolenou nepovažuje jako něco zvláštního

a zmiňuje, že byl za to normálně placený, tak proč by mu měl někdo pomáhat. Babičky ani nikdo jiný kromě matky se v péči neangažoval a z otcových slov je cítit, že mu takto situace vyhovovala a o další výpomoc by ani nestál.

Z otcových následujících slov plyne, že je za toto rozhodnutí velmi vděčný, nikdy ho nelitoval a kdyby mohl, klidně si to zopakuje.

„Neměnil bych. Když jsem měl rodinu, děcko; kamarádům jsem říkal, čím dýl budeš s tím děckem, tím líp. Pak ti to děcko vyroste a pak už není nic. To jsem říkal babce, babka to promeškala, ta má smůlu, takže s tím se nedá nic dělat. Babča pracovala, neměla čas. Ta je na peníze, ta není na děcka. Každý má svoje rozhodnutí a uvidí časem, jestli litovat nebo ne. Já jsem litovat nemusel.“

Zajímaly nás také pocity, které přišly spolu s nástupem na rodičovskou dovolenou. Emil popisuje, že se této situace nebál. Uvádí, že sice to nebyla úplně legrace, protože z toho plyne velká zodpovědnost a je to psychicky náročné, ale v té době mu to ani nějak nepřišlo. Doma prý uplatňoval podobný princip, jako je ve školce – dopolední hraní, oběd, spánek, svačinka..., což mu také mohlo pomáhat udržovat nějaký režim během dní doma. Také uvádí, že tyto dispozice k péči o dítě člověk musí mít v sobě. O stejném osobnostním nastavení mluvila i Natálie, která by si klidně dokázala představit, že na rodičovskou dovolenou půjde její partner, protože ona je spíše opačný typ a nevydržela by dlouho bez svého pracovního života. Z celého rozhovoru plyne, že Emil tím, co nazývá šestým smyslem, myslí právě tyto osobnostní dispozice, lásku k tomu trávit čas s dítětem a značnou intuici pro péči o něj, kterou právě on má, a díky tomu rodičovskou dovolenou zvládl.

10.4 Zuzka a Ivan

Ivanovi je 60 let, pracuje jako nástrojař a na rodičovskou dovolenou nastoupil v roce 1989, tedy když bylo Zuzce půl roku. Zuzka je dnes matka na rodičovské dovolené (jinak OSVČ a pekařka) a je jí 31 let. Ivan a jeho manželka jsou stále svoji a mají celkem 3 děti. Zuzka a její bratr jsou v rozmezí 2 roky, nejmladší dcera je pak o 13 let mladší než Zuzka. Manželé jsou stále svoji.

Odchod na rodičovskou dovolenou

Důvodem odchodu otce na rodičovskou dovolenou byl zejména stav matky, která se v době narození dcery necítila dobře. V té době již Zuzančina matka měla dvouročního syna.

Nového sourozence prý nevítal příliš dobře, na sestru žárlil, chyběla mu stoprocentní pozornost rodičů a toto období bylo dle slov Ivana velmi náročné. Manželka tedy musela zvládat obě dvě děti sama, což pro ni nebylo lehké. Po půl roce se s manželkou dohodli, že na rodičovskou dovolenou nastoupí Ivan, který chtěl ve své práci stejně skončit. Připomeňme, že se jedná o rok 1989, tedy rodičovská dovolená pro muže nebyla ještě vůbec možná. Ivan dal tedy výpověď a rodičovský příspěvek, který by mohla pobírat pouze matka, nepobíral nikdo.

Péče o děti

V úvodu této oblasti uveďme, že se jedná o rok 1989. Tedy péče o dítě byla celkově jiná, náročnější nežli dnes. Zuzka například uvedla, že za ní se používaly látkové pleny, které se musely složitě zavazovat, špatně držely a každý den se musely vyvařovat. Uveďme to zde pouze jako jeden článek z mnoha, který tehdy péči o dítě ztěžoval.

Péči o dítě zastával dopoledne otec. Syna odvedl do školky a věnoval se mladší dceři. Zuzka si vzpomíná, že i vařil. Občas se u nich zastavila babička, ale nebylo tomu tak každý den. Úklid domácnosti během otcovy rodičovské byl prý častým sporem manželských dohadů, na které si dcera vzpomíná. Otec plnohodnotně zastal péči o děti, avšak s úklidem už si tolik hlavu nelámal.

„Každý člověk má prostě nějaký svoje denní aktivity, který dělá, a myslím si, že muži nejsou všeobecně předurčení k tomu. Bejt doma a dělat takovýto zaměst, vytřít, vyluxovat, postavit s dítětem komín, uvařit oběd a tak. Si pamatuju na rozpory mých rodičů, často se kvůli tomu se hádali. Protože máma uklidila, byla v práci, pak přišla a mohla znovu uklízet. Když je někdo doma a nechodí do práce, tak by měl dělat víc těch prací doma. To je pak šichta v práci, šichta doma a pak dítě. Ale to je ten vztah pak takovej trošku naprd.“

Povaha vztahu se pak projevovala i k dětem, kdy matka přišla často „vycučlá“ ze své práce (lektorka tanečků pro děti) a už jí nezbývalo pro děti vlastní. Často si pak Zuzka s bratrem museli kontakt nebo mazlení vyprosít u matky více než u otce, který to prý dělal tak nějak sám od sebe. Chodili však za oběma stejně.

Odpoledne, když se matka vrátila z práce, pak pomalu přebrala péči ona. Večere, koupání dětí a ukládání do postele už bylo na ní. Rodiče tak měli, co se týče péče o děti, úlohy celkem rovnoměrně rozdělené.

Vztah otce a dcery

Vztah otce a dcery se jeví jako dobrý. Největší společnou činností, kterou oba zmiňují, je záliba v letadlech. Zuzka uvádí, že neví, do jaké míry je to její svobodná vůle a do jaké míry to převzala po otci. To, že rodič svému dítěti nabízí spíše činnosti, které jsou mu blízké, je však normální a Ivan prý neměl žádný záměr to nějak překrucovat, uvádí Zuzka. Tento koníček je spojuje dodnes, kdy dvakrát ročně spolu jezdí na leteckou show. Dalším společným zájmem je hokej. Ivan hrál hokej v minulosti, pak musel skončit, ale dál dělal trenéra. Zuzka tento sport začala provozovat od svých šesti let a vydržela u něj až do sedmnácti. Celkově má prý spíše „klučičí zájmy“, ale nemyslí si, že by jí to otec nějak vnucoval, je tak osobnostně spíše nastavená, i když připouští, že kdyby s ní byla doma matka, asi by se tyto věci trochu změnily. Ivan uvádí, že měl k Zuzce vždy blíže než k synovi. I přesto však komunikace v rodině nebyla příliš otevřená a Zuzka uvádí, že když má nějaké trápení, není zvyklá se s tím rodičům svěřovat. V té době prý ani otevřená komunikace v rodině nebyla standardní, a tak jí to ani nepřišlo. U svých dětí by však chtěla na vztahu a otevřené komunikaci více pracovat. Uvědomuje si, že je to něco, co se musí cíleně budovat.

Vztah dcery s matkou

Vztah dcery s matkou je nyní dle slov Zuzky dobrý, dříve tomu však tak nebylo. Zuzka popisuje, jak cítila křivdu, že s ní nebyla matka doma. V pubertě prý cítila až odpor, který projevovala mlčením. Nechápala, proč s ní matka doma být nechtěla. Na otázku po momentech prožitých s otcem nejprve dopovídá, že si hlavně pamatuje to, že s ní nebyla máma. Na těchto pocitech se také mohl podílet fakt, že na Zuzčiny přímé otázky, proč situace byla zrovna takto, nikdo neodpověděl. Z rozhovorů je cítit, že tato skutečnost v rodině trochu leží. Otec povídá o tom, jak podcenil rozumové schopnosti dcery a mnohdy nepoznal, že ji něco trápí, nebo ho ani nenapadlo, že by nad něčím takovým mohla přemýšlet. Kdyby mohl udělat něco jinak, dával by větší pozor na to, jak se děti cítí. Také musíme zdůraznit, že otec byl v tomto případě na rodičovské dovolené v roce 1990, což byla situace opravdu raritní, a tedy tato skutečnost mohla pro Zuzku tehdy naznačovat, že je asi něco špatně.

„Třeba v pubertálním věku už nikdo nepozná, že s tebou byl na rodičáku doma táta, ale když jsem to třeba někomu řekla, tak na mě koukali, jako když jsem spadla z višně, jak je to možný. A půlka si myslela, že táta nechtěl pracovat a druhá půlka si myslela, že mám mrtvou mámu nebo něco takovýho prostě, že to je úplně nenormální, že je táta doma. To nebylo normální. Teď už je to normálnější...“

Zuzka následně popisuje, že dnes si myslí, že matka prožila laktační psychózu. Také otec jako důvod svého odchodu na rodičovskou dovolenou uvádí, že se matka necítila dobře, chtěla jít do práce mezi lidi, a tak se prohodili.

Později pak často když přišla matka z práce a neměla na ten den naplánované žádné své činnosti, jezdili na kole a věnovali se dalším sportovním aktivitám. Hodně to však prý záleželo na tom, co matka zrovna chtěla dělat. Zuzka říká, že nikdy neměla moc blízko k takovým těm „holčičím zálibám“, jako je třeba nakupování, což je s matkou trochu rozdělovalo.

Tyto skutečnosti se však týkají jen tehdejšího prožitku, dnes Zuzka uvádí, že už to chápe. Některé ženy nemusí mít dispozice pro to, aby pečovaly o dítě. Sama je dnes matka roční holčičky a uvádí, že být s dítětem celý den v kuse je velmi náročné, a že není nic špatného na tom, když si to rodiče prostě prohodí, cítí-li to tak.

11 SPOLEČNÁ TÉMATA

Z rozhovorů během analýzy vyplynula témata, která se svým zaměřením opakovala ve všech čtyřech analyzovaných případech. Tato společná témata zde uvádíme.

- 1) Finanční stránka jako rozhodující faktor
- 2) Přebírání vlastností a zájmů od otce
- 3) Pouto mezi otcem a dítětem
- 4) Vztah dítěte s matkou

11.1 Finanční stránka jako rozhodující faktor

Finanční stránka byla rozhodujícím faktorem pro odchod otce na rodičovskou dovolenou ve všech čtyřech analyzovaných rodinách. K tomu také dcera jednoho z otců uvádí, že pokud by vydělávala stejně jako její manžel, šel by na rodičovskou dovolenou s jejich roční dcerou on, protože má k péči o dítě blíž. Bohužel, kvůli finanční stránce to takto udělat nemohou.

Ukazuje se, že tento faktor byl prvotním impulsem pro rozhodnutí a kdyby finanční stránka takto nestála, rozhodnutí by bylo jiné. Ve dvou případech se pak k rozhodnutí přidala i vůle otce být s dítětem co nejvíce, ve zbylých dvou případech již tento důvod nezazněl.

Spolu s finanční stránkou je důležité i samotné zaměstnání rodičů. Pokud je matka zaměřena na svou práci více než muž, nebo nebyl-li by jí umožněn návrat po rodičovské zpět do zaměstnání, byl to pro účastníky našich rozhovorů důvod pro to, aby šel na rodičovskou dovolenou otec.

11.2 Přebírání vlastností a zájmů od otce

Tento fenomén se objevuje ve všech čtyřech analyzovaných rozhovorech. Jedná se zde o charakterové vlastnosti i koníčky, které otcové a jejich děti popisují. Tento jev je velmi pravděpodobný, protože rodič dítěti samozřejmě nabízí aktivity jemu blízké, a často se tedy stane, že i dítě si je oblíbí. Je zajímavé, že všechny tři děti ženského pohlaví se popisují spíše jako mužnější nebo s mužskými zájmy. „*V hodně věcech jsem taková mladší verze tatky, to nikdo asi nezapře,*“ popisuje jedna z účastnic. Zároveň ani jedno z dětí nemá pocit, že by

jim zájmy otec nějak vnucoval. Ve většině jsou pro ně nadšeny samy od sebe a při rozhovorech nejevily známky toho, že by k něčemu byly tlačeny. Další účastnice popisuje, že je oproti sestře spíše průbojnější, aktivnější a nebere si tolik servítky. Stejně vlastnosti pak popisuje i u otce. Třetí účastník pak popisuje společné zájmy s otcem, jako jsou hra na klavír, volejbal a zájem o přírodu.

11.3 Pouto mezi dítětem a otcem

Ve všech čtyřech případech naší analýzy udávaly děti větší blízkost k otci nežli k matce. Trávili spolu více času během doby na rodičovské dovolené a vybudovali si společné zájmy, které pouto mezi dítětem a otcem živí. Také otcové popisovali silné pouto k dítěti. Jeden z otců mluvil o fixaci na svého syna.

Bylo zajímavé pozorovat, že často měl otec blíže k dítěti, se kterým byl na rodičovské dovolené, než k jeho sourozenci, se kterým na rodičovské nebyl. Tuto skutečnost jsme sledovali v samotných výpovědích otců.

„Náš vztah je dobrý, rozhodně lepší než se synem, zároveň musím přiznat, že jsem dost často podcenil její rozumové schopnosti, zvláště to, nad čím mohla přemýšlet, a často jsem si vůbec nevšiml, že jí něco trápí.“

„S Natálkou se můžu bavit normálně, ale k Nikolce jsem si musel najít cestu.“

11.4 Vztah dítěte s matkou

Toto téma zde zařazujeme z důvodu zjištění, že dva účastníci (děti) ze čtyř, měli částečně narušený nebo problematický vztah s matkou. Další dva účastníci popisovali svůj vztah s matkou jako dobrý, trávili s ní dostatek času dnes i v minulosti. V prvním zmíněném případě, tedy u účastníků s problematictější vztahem, šlo o rodiny, kde byl otec na rodičovské dovolené ještě před změnou zákonů, co se rodičovské dovolené pro otce týče. Tato skutečnost může mít na vztah vliv zřejmě skutečností, že šel-li v této době otec na rodičovskou dovolenou, nejspíše tam šel z důvodů jiných, než že by jeho hlavní motivací byl čas strávený s dítětem. V našich případech zde šlo o nedobrou zdravotní stav matky a lepší finanční situaci a kariérní seberealizaci matky.

Dalším podobným jevem u těchto dvou případů byla skutečnost, že matky trávili se svými dětmi velmi málo času. V prvním případě matka přicházela domů po celém dni až po

šesté hodině večer a již nebylo tolik prostoru pro dítě. Sám otec uvádí, že matka s dcerou trávila času málo, a že to nebylo dobře.

„Ten večer samozřejmě dojde z práce po 12 hodinové směně unavená. Tak co honem rychle ... udělat večeru a zase tomu dítěti tam toho času věnuje minimum. Tak se s ním pomazlí trošku, ale co to je, to je půlhodina, hodina ... ani ne. To období to časové, těch 12 hodin, to je strašný deficit. A to se do těch třech let objeví a pokračovali jsme v podstatě skoro ve stejném režimu, pak když chodila do školky a do školky, tak my jsme zase chodili do práce, ona se zase vracela v 6, tak i když byla doma ze školy a měla volný čas, tak máti prostě chyběla, takže zase odpoledne, já jsem chodil ve tři z práce, tak zase byl tatínek doma. Takže jsem to doháněl o víkendech, ale.. prostě ten čas tam chybí ...“

Ve druhém případě také zřejmě hrála roli matčina, dcerou domnívaná, laktační psychóza. Otec tento matčin stav popisuje, že jí nebylo dobře. Spolu se skutečností, že dceři nebyly nikdy pořádně sděleny důvody toho, proč s ní byl na rodičovské dovolené otec, to může být důvodem pro zmatení vztahu dcery k matce. Z rozhovoru plyne, že získala pocit, že s ní matka být nechce, jiným dětem se věnuje a svému vlastnímu ne. Účastnice udává, že tuto skutečnost si nesla jako křivdu až do puberty, ve které cítila dokonce vůči matce odpor.

V našich čtyřech případech se tedy ukazuje, že i když je na rodičovské dovolené otec, je důležité, aby dostatek času trávila s dítětem i matka, protože alespoň v našich případech tam fungoval stejný princip jako u „vzdáleného otce“ a u všech vztahů obecně a to, že na povahu vztahu působí kvalita i kvantita času spolu sdíleného. Toto samozřejmě není žádná novinka, jen bychom to rádi podotkli.

12 ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Vraťme se tedy nyní k námi položeným výzkumným otázkám:

- 1) Jaký vztah mají otcové ke svým dětem poté, co s nimi byli na rodičovské dovolené?
- 2) Jak otcové vnímají prožití času na rodičovské dovolené?
- 3) Jaký vztah mají děti ke svým otcům poté, co s nimi byl otec na rodičovské dovolené?

Můžeme popsat, že účastníci našeho výzkumu, jak otcové tak děti, popisovali svůj vztah jako velmi dobrý a blízký. Jak již uvádíme výše, všechny čtyři děti uvedly, že mají k otci blíže, a otcové zase popisovali velké pouto ke svým dětem. Zajímavé bylo také zjištění, že otcové, kteří mají děti více udávali, že mají bližší vztah k dítěti, se kterým byli na rodičovské dovolené. Na kvalitu vztahu lze také usuzovat ze zjištění, že pokud se dětem v jejich životě děje něco významného, většinou se otci svěří.

Prožívání rodičovské dovolené otci již nebylo tak jednoznačné. Můžeme shrnout, že všichni otcové popisovali RD jako velkou zkušenost a možnost navázat blízký vztah se svým dítětem. Ani jeden z otců této zkušenosti nelituje. Také by ji doporučili i ostatním otcům. V čem se však výpovědi poněkud rozcházejí je fakt, že pro dva otce byla situace velmi psychicky náročná, což můžeme přisuzovat době, ve které na RD byli a také nízkému zapojení matek v péči o dítě. Druzí dva otcové uvádí, že si RD velmi užili a šli by do toho znovu.

Během výzkumu jsme došli i k následujícím zajímavostem mimo výzkumné otázky. Doba, ve které byl otec na rodičovské dovolené, jsou pro prožívání této situace velmi důležité. To, že je na rodičovské dovolené otec, má vliv i na vztah dítěte s matkou. Velmi záleží na tom, jak je do péče o dítě matka zapojena, ale domníváme se, že vztah mezi matkou a dítětem rodičovská dovolená ovlivňuje pokaždé. Stejně tak tato situace proměňuje i vztah mezi partnery, a to v pozitivním i negativním slova smyslu. Jednak účastníci udávali větší pochopení a pevnější vztah s partnerkou, na druhé straně z této situace plynou různé komplikace, co se týče dělby práce v domácnosti a způsobu výchovy dítěte. Domníváme se, že toto téma je také velmi důležité a jistě by vydalo na samostatnou práci.

13 DISKUZE

Téma otců na rodičovské dovolené považujeme za velmi aktuální téma ze dvou hledisek. Prvním je fakt, že počet otců na rodičovské dovolené přispívá k vyrovnávání genderových rozdílů a šancí obou pohlaví. Jak je uvedeno výše, hlavním z důvodů, proč muži na rodičovskou dovolenou nenastupují je skutečnost, že ženy mají obecně nižší platové ohodnocení než muži („Ženy na trhu práce“, 2017). Pokud jde tedy na rodičovskou dovolenou muž, strádá na tom rodina finančně. Domníváme se však, že někteří muži by se svými dětmi rádi trávili více času a některé páry by se cítily, stejně jako jedna z našich účastnic a její partner, komfortněji, pokud by si role prohodily nebo je rovnoměrně sdílely. Vnímáme toto téma tedy jako jedno z determinant současného společenského nastavení.

Tuto skutečnost dokládá i výzkum Marua a Tremblaye (2014), kteří uvádí, že „otcovská kvóta“ již není výhodou pouze severských zemí, v dalších 17 zemích nepřenositelná otcovská dovolená funguje také. Nicméně i po zavedení podobného systému „otcovské kvóty“ jako je v severských zemích, se počet otců na rodičovské dovolené příliš nezvyšuje a výzkum tak dochází k závěru, že toto opatření nemá na počet otců na rodičovské dovolené samo o sobě příliš velký vliv. Uvádějí, že pro zvýšení počtu otců na rodičovské dovolené je klíčová kombinace v podobě „otcovské kvóty“ a k tomu dalších výhod (zejména spojených s finančními příjmy).

Pokud bychom tyto uvedené poznatky porovnali se zjištěními vyplývajícími z naší analýzy, můžeme si povšimnout, že finanční stránka byla pro všechny čtyři otce v analýze této práce rozhodujícím faktorem pro odchod na rodičovskou dovolenou. Konkrétní důvody pak tvořily skutečnosti jako podpora partnerky v kariéře, nemožnost partnerky se po rodičovské dovolené vrátit do zaměstnání, vyšší plat partnerky či ztráta zaměstnání otce.

O finanční stránce jako rozhodujícím faktoru pro odchod otce na rodičovskou dovolenou pojednává i následující výzkum, který byl proveden v Německu. Výsledky ukázaly, že ekonomické úvahy mají velký význam pro rozhodnutí mužů o čerpání rodičovské dovolené nebo o prodloužení této doby. Muži, kteří se pro rodičovskou rozhodli z jiných důvodů než ekonomických, pak nejčastěji uvádí skutečnosti týkající se situace partnerky, jako je partnerčino podnikání nebo účast na dalším vzdělávání (Trappe, 2013).

Druhým hlediskem, díky kterému je toto téma velmi aktuální, a které přímo vyplývá z naší práce, je vztah dítěte s otcem. Čím více dítě tráví čas se svým otcem, tím lepší mají vztah. Tohoto se dá dosáhnout právě tím, že na rodičovskou dovolenou nastoupí na nějaký čas otec. Z naší analýzy vyplývá, že otcové, kteří byli na rodičovské dovolené, mají ke svému dítěti pak velmi blízko i v pozdějším věku, kdy pro mnohé otce může být obtížné vztah se svým dítětem navázat.

Otcové a děti v našem výzkumu vypovídali o množství aktivit, které spolu stále sdílí i poté, co už jsou děti ve věku alespoň 15 let. Z analýzy jasně vyplývá, že pro většinu společných činností byl položen základ již během rodičovské dovolené. Konkrétně jedna z dvojic trávila již během rodičovské dovolené čas na leteckých akcích a tyto akce jsou i nadále pojátkem mezi otcem a dcerou, kam společně stále jezdí. To samé u další dvojice, kdy otec s sebou brával syna na volejbal již v době rodičovské dovolené a tuto činnost mají společnou dodnes. Samozřejmě nelze tvrdit, že nebýt rodičovské dovolené, tyto společné zájmy by se mezi dětmi a otci neutvořily, pouze se snažíme o zmapování těchto konkrétních situací v našem výzkumu. Podporou nám může být následující studie.

Muži, kteří strávili na rodičovské dovolené v rámci „otcovské kvóty“ alespoň dva měsíce, vykazovali v pozdějším čase, po opětovném nástupu do práce, méně hodin strávených v zaměstnání a větší snahu zapojovat se do péče o dítě a domácnost (Büning, 2015). Ke stejným výsledkům dochází i Haas a Hwang (2008), kteří provedli výzkum se 365 švédskými otci. Došli také ke zjištění, že větší počet hodin strávených otcem na rodičovské dovolené má pozitivní vliv na spokojenost otců z kontaktu s dětmi.

Tuto skutečnost také dokládají výzkumy o otcích využívající rodičovskou dovolenou alespoň po dobu dvou týdnů, jež zmiňujeme výše. Autoři shodně uvádí, že otcové, kteří tuto dovolenou využili se i v budoucnu (výzkum byl proveden po narození dítěte, po jednom roce od narození a znovu pak po pěti letech od narození dítěte) snaží omezovat čas strávený v práci a věnovat ho rodině, trávit více času doma (Petts & Knoester, 2019). Také uvádí, že mají ke svým dětem blízký vztah a komunikaci s nimi popisují jako velmi dobrou (Petts, Knoester, & Waldfogel, 2020).

V českém kontextu pak provedla výzkum pečujících otců Šmídová (2004). Jak autorka popisuje, výzkum je sondou do života rodin, kde je hlavním pečovatelem o dítě otec. A podmínkou bylo, stejně tak jako v našem výzkumu, aby otcovo rozhodnutí jít na

rodičovskou dovolenou bylo dobrovolné, nikoliv vynucené událostmi, jako je třeba rozvod nebo úmrtí partnerky.

Témata odchodu otce na rodičovskou dovolenou, reakce na „status otce v domácnosti“ a situace po nástupu otce na rodičovskou dovolenou jsou společné i pro námi realizovaný výzkum. Následující řádky tedy věnujeme porovnání zjištění z těchto dvou výzkumů.

Zjištění se zde shodují v několika bodech. Co se týče odchodu otce na rodičovskou dovolenou, shodně jsou uváděny především finanční důvody. Následuje pak „praktická“ stránka věci, kdy bylo z různých důvodů snazší, aby šel na rodičovskou dovolenou otec, stejně tak jako v našem výzkumu například Emil, kterého zrovna propustili z práce. Následně pak „vztahová“ stránka věci, kdy motivací byl čas strávený s dítětem, nebo také nemožnost matky zůstat na rodičovské dovolené, stejně jako v našem výzkumu případ Ivana. V neposlední řadě napomáhá pak odchodu otce na rodičovskou dovolenou představa otců, že budou mít na rodičovské dovolené více prostoru pro své aktivity. Což se v našem výzkumu dle zkušeností otců skutečně potvrdilo (Šmídová, 2004).

Stejně tak se naše zjištění shodují i ve vnímání RD otcí. Dominují zde dva pohledy na situaci. Prvním je, že otec není schopný naplno matku nahradit a je to pro něj více psychicky i fyzicky náročné. Druhým je rodičovská dovolená jako výzva, nová zkušenost, kterou by si otec neměl nechat ujít. Rodičovská dovolená jako možnost navázat bližší vztah s dítětem, který by bez RD možný nebyl (Šmídová 2004).

Kde se naše analýzy poněkud rozcházejí je pak oblast otce jako primárního pečovatele a vnímání tohoto faktu dítětem. Šmídová (2004) uvádí, že ukazatelem vazby je prožívání vztahu otce s dítětem. Primární pečovatel je ten, kdo dítěti uspokojuje primární psychické i fyzické potřeby. Ve výzkumu Šmídové (2004) nebylo možno mapovat tento vztah z pohledu dětí, a tak se orientovali podle výpovědí otců. Ti uváděli, že pokud se něco děje, první za kým dítě jde, je matka přesto, že je na RD otec. Možným důvodem, který autorka uvádí je fakt, že v době výzkumu byl otec na RD teprve druhý měsíc, tedy dítě nebylo na péči otce natolik zvyklé (Šmídová, 2004). My jsme měli možnost tuto skutečnost porovnat i z pohledu dětí, které již mapovaly vztah s otcem jako takový. Všichni čtyři účastníci – děti shodně uvádí, že otec je jim vztahově blíže a pokud se něco děje, jdou spíše za ním než za matkou, na což prý byly zvyklé i jako děti. Možným důvodem neshody mezi

těmito dvěma výzkumy opravdu může být zmíněná krátká doba otce na RD, tedy se k tomuto důvodu přikláníme.

Limity výzkumu

Abychom zachovali autenticitu a individualitu žité zkušenosti jedinců účastnících se výzkumu, zvolili jsme pro zpracování dat interpretativní fenomenologickou analýzu. Našeho výzkumu se účastnily čtyři dvojice otců a jejich dětí, tedy jsme provedli celkem osm rozhovorů. Domníváme se, že výzkumný soubor by mohl být více přínosný, kdyby byl větší, nicméně i čtyři dvojice byly dostačující, vzhledem k velikosti základního souboru. Zkušenost otců s rodičovskou dovolenou dnes je, jak již uvádíme výše, 2 % z celkového počtu osob na rodičovské dovolené. My jsme pro náš výzkum potřebovali otce, kteří byli na rodičovské dovolené před alespoň 12 lety a můžeme odhadovat, vzhledem k netradičnosti problému, že právě v té době bylo na rodičovské dovolené mužů ještě méně, než dnešní 2 % („Podíl otců na RD“, 2017).

Vzhledem k získaným datům se domníváme, že se nám podařila analýza provést důkladně, dověděli jsme se, pro náš výzkum, stěžejní informace a můžeme říci, že jsme se účastníkům v jejich situaci opravdu přiblížili.

Přesto považujeme za přínosné, kdybychom pro příště věnovali více času úvodnímu seznamovacímu rozhovoru, obzvláště při seznamování s dítětem. Všichni účastníci našeho výzkumu byli již plnoletí a celkem sdílní, pouze jeden účastník byl ve své řeči poněkud úsporný a během rozhovoru bylo znatelné, že se stydí. V této situaci by bylo příště rozhodně lepší se s ním nejprve lépe seznámit a až poté přistoupit k samotnému rozhovoru.

Také prostředí se nám při jednom rozhovoru nezdálo ideální. Pro větší komfort účastníků jsme výběr místa nechávali vždy na nich a jedenkrát se nám stalo, že se účastník chtěl sejít v kavárně, kde nebyla příliš intimní atmosféra, což se na následném rozhovoru také mohlo promítnout.

Zajímavé bylo také pozorovat, jak se prožívání rodičovské dovolené otcem i dítětem mění v závislosti na tom, jak byla do péče o dítě zapojena také matka. Pokud bychom v budoucnosti uvažovali o tvorbě zakotvené teorie, určitě by bylo na místě zvážit i tuto komponentu problému a vybrat případy z tohoto hlediska více sourodě. V našem výzkumu se nám to na škodu nezdá, neboť jsme díky tomu právě mohli mapovat tyto dvě odlišné situace týkající se zapojení matky do péče.

14 ZÁVĚR

Tato práce se zabývala vztahem otce a dítěte poté, co byl otec s dítětem na rodičovské dovolené. Z výzkumné části této práce vyplynula následující zjištění:

- Otcové měli ke svým dětem po rodičovské dovolené velmi blízký vztah. Zároveň pokud měl otec děti více, bližší vztah popisoval k dítěti, se kterým byl na rodičovské dovolené.
- Děti popisovaly svůj vztah k otci jako velmi dobrý, bližší než k matce.
- Otcové prožívali rodičovskou dovolenou jako cennou zkušenost, které nelitují.
- Rozhodujícím faktorem pro všechny otce při odchodu na rodičovskou dovolenou byla finanční stránka.
- Skutečnost, že na rodičovskou dovolenou nastoupil otec, ovlivnila následný vztah dítěte s matkou i vztah mezi partnery. Vztah mezi partnery spíše pozitivně, vztah mezi matkou a dítětem ve dvou případech negativně.
- Doba a historický kontext ovlivnily prožívání rodičovské dovolené otcem.

15 SOUHRN

Hlavním tématem této práce je vztah mezi otcem a dítětem poté, co byl otec s dítětem na rodičovské dovolené.

Rodičovská dovolená je období po mateřské dovolené, sloužící k prohloubení péče o dítě. V České republice je rodičovská dovolená umožněna i otcům. Je také možné, aby na rodičovské dovolené byli oba rodiče současně nebo se střídali. Rodičovský příspěvek však může pobírat pouze jeden z rodičů (MPSV, 2019).

Podoba a možnosti rodičovské dovolené závisí na konkrétním státu, ve kterém je využívána. Nejčastěji zmiňovanou zemí v souvislosti s rodičovskou dovolenou jsou Švédsko a ostatní severské země, které jako první přišly s tzv. „father’s quote“, tedy „otcovskou kvótou“, což je nepřenositelná rodičovská dovolená určená pro otce. Tato „otcovská kvóta“ má napomoci tomu, aby muži více nastupovali na rodičovskou dovolenou, což, mimo jiné, přispívá i ke genderové rovnosti v „domácí rodinné“ i „profesní veřejné“ sféře (Sedláček & Plesková, 2008).

Pohled na roli otce se během let různě proměňoval. Otec napříč historií představoval nejprve vzdálenou autoritou pro celou rodinu, velitele domácnosti. Následkem válek a industrializace se otec musel vzdálit od rodinného života a „otěže“ tak převzala matka. V současné době se o roli otce velmi diskutuje a existují názory od nezastupitelnosti role otce a matky, až po jejich vzájemné prolínání. Důležitost tématu zastupitelnosti či jedinečnosti mužského a ženského principu také znovu shledáváme v problematice homoparentálních rodin (Procházka, 2014). V souvislosti s rolí otce Badinterová (2005) mluví o krizi mužství a popisuje, že úkolem současného muže je přijmout i ženské vlastnosti své osobnosti a stát se vyrovnaným napříč těmito dvěma světy. Tomu napomáhá právě zapojení se do péče o dítě a domácnost. Aktivní otcovství, jak zní souhrnný termín pro tyto pečovatelské otce, je dnes velmi aktuálním tématem (Chmelařová, 2008).

V závěrečné části této práce se věnujeme tvorbě vztahu otce s dítětem. Ten se odvíjí, také, mimo jiné, od psychických potřeb a vývoje dítěte. Bylo zjištěno, že je-li v roli primárního pečovatele otec, pouto mezi ním a dítětem se vytváří obdobně jako s matkou či jiným primárním pečovatelem. A tato vazba na primárního pečovatele je v dětském vývoji stěžejní (Šulová & Zouche-Gaudron, 2003).

Výzkumy zabývající se problematikou pečujících otců došly ke zjištění, že i první dva týdny přítomnosti otce doma a podílení se na péči o dítě mají vliv na následný způsob komunikace a vztah s dítětem. Autoři uvádí, že otcové, kteří využili rodičovské dovolené alespoň dva týdny, pak měli tendenci trávit více času doma, nežli v zaměstnání a více se zapojovat do chodu domácnosti a péče o děti, což má vliv na následný vztah s dítětem i po pěti letech (Huerta et al. 2014).

Rozhodli jsme se zmapovat vztah otců na rodičovské dovolené s jejich dětmi očima otců i jejich dětí. Aby vztah mohly reflektovat i děti, museli jsme vybrat ty jedince, kteří jsou dnes starší 15 let, a jejich otce, kteří byli na rodičovské dovolené před alespoň dvanácti lety. Základní soubor není příliš velký, v současné době tvoří podíl otců na rodičovské dovolené z celkového počtu osob na rodičovské dovolené 12 % a před více než dvanácti lety jich, jak lze usoudit, bylo ještě méně. Nakonec jsme našli čtyři dvojice otec – dítě.

Data jsme získávali pomocí poloskrukturovaného rozhovoru, nejprve s rodičem a dítětem zvlášť a nakonec s oběma dohromady, díky čemuž bylo možné sledovat dynamiku vztahu. Otázky rozhovoru se týkaly pěti oblastí jak pro otce, tak pro dítě a to:

- 1) Rozhodnutí otce jít na rodičovskou dovolenou
- 2) Průběh rodičovské dovolené
- 3) Vztah s dítětem/otcem nyní
- 4) Sociální stránka
- 5) Ohlédnutí a zhodnocení rodičovské dovolené

Následně jsme provedli analýzu jednotlivých rozhovorů, z nichž nám vykryštovala témata, která byla nějakým způsobem důležitá pro všechny čtyři dvojice.

- 1) **Finanční stránka jako rozhodující faktor.** Pro všechny čtyři dvojice byla hlavním motivem, při rozhodování kdo na rodičovskou dovolenou nastoupí, finanční stránka. Jednalo se zde o situaci, kdy partnerka vydělávala více, chtěla se věnovat kariéře nebo byl otec v tu dobu zrovna propuštěn z práce.
- 2) **Přebírání vlastností a zájmů od otce.** Z rozhovorů často vyplývalo, že dítě přebírá zájmy i charakterové vlastnosti po svém otci. Bylo zajímavé tento fenomén pozorovat zejména u dětí – žen, které se popisovaly spíše jako mužnější nebo své záliby označovaly spíše jako „klučičí“.

- 3) **Pouto mezi dítětem a otcem.** Ze všech rozhovorů vyplynulo, že děti s otci mají velmi dobrý vztah. Všechny čtyři účastníci – děti udávali, že mají bližší vztah k otci než matce. Bylo také zajímavé, že pokud měl otec dětí více, měl blíže zrovna k tomu, se kterým byl na rodičovské dovolené. Za důležitou také považujeme skutečnost, že i po letech mají mezi sebou otcové a děti velmi blízký vztah a stále je pojí společné aktivity a záliby.
- 4) **Vztah dítěte s matkou.** Zde se účastníci rozdělili na dvě poloviny, kdy v jedné polovině případů dítě popisovalo „normální“ nebo „dobrý“ vztah s matkou. Ve druhé polovině jsme pozorovali, že vztah s matkou se jeví jako problematický nebo narušený. V obou případech z druhé poloviny šlo o situace, kdy se matka během péče o dítě do výchovy buď příliš nezapojovala, nebo měla zdravotní obtíže během této doby a dítě zcela nechápalo, proč s ním není doma matka. Také obě dvojice byly na rodičovské dovolené před rokem 1995, kdy otec na rodičovské dovolené byl celkem unikátní záležitostí.

Za omezení výzkumu považujeme technické okolnosti rozhovoru, jako je prostředí či úvodní seznamovací rozhovor. Také by bylo jistě přínosné, kdyby byl výzkumný soubor větší. Za přínos této práce považujeme zmapování situace i pohledem dětí s odstupem času. Práce by mohla být přínosná zejména pro rodiny, v nichž se o nástupu otce na rodičovskou dovolenou uvažuje, ale i k celkovému dokreslení pohledu na otce na rodičovské dovolené v současnosti.

LITERATURA

1. Allen, K. E., & Marotz, L. R. (2008). *Přehled vývoje dítěte: od prenatálního období do 8 let* (Vyd. 3). Praha: Portál.
2. Badinter, É. (2005). *XY: o mužské identitě*. Praha: Paseka.
3. Brandth, B., & Kvande, E. (2009). Gendered or Gender-Neutral Care Politics for Fathers? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 624(1), 177–189.
4. Bünning, M. (2015). What Happens after the ‘Daddy Months’? Fathers’ Involvement in Paid Work, Childcare, and Housework after Taking Parental Leave in Germany, *European Sociological Review*, 31(6), 738–748.
5. Burgess, A. (2004). *Návrat otcovství: jak se stát moderním otcem*. Brno: Jota.
6. Ciccotti, S. (2008). *Rozumíte svému děťátku?: zajímavé psychologické experimenty pro lepší pochopení nejmenších dětí*. Praha: Portál.
7. Corneau, G. (2012). *Chybějící otec, chybující syn: jak absence otce ovlivňuje utváření mužské identity*. Praha: Portál.
8. Dudová, R. (2006). Rozporuplné diskurzy otcovství. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 7(2), 6–11.
9. Erikson, E. H. (c2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Praha: Portál.
10. Eriksson, H. (2018). Fathers and Mothers Taking Leave from Paid Work to Care for a Child. *Economic Considerations and Occupational Conditions of Work (Version 1)*. Získáno 3. února 2020 z Stockholm Research Reports in Demography: <https://doi.org/10.17045/sthlmuni.6079724.v1>.
11. Evropský semestr – tematický přehled (2017). *Ženy na trhu práce*. Získáno 2. února 2020 z : https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_labour-force-participation-women_cs.pdf.
12. Fischer, J., & Anderson, V. N. (2012). *Gender role attitudes and characteristics of stay-at-home and employed fathers*. *Psychology of Men & Masculinity*, 13(1), 16 – 31. Dostupné z: <https://psycnet.apa.org/record/2011-21460-001>.
13. Foltýnová, P. (2018). *Kult mateřství, čili upřednostňování matek při svěřování dítěte do péče*. (Diplomová práce). Dostupné z: https://is.muni.cz/th/kc3tf/Petra_Foltynova_-_DP.pdf.

14. Fonagy, P., & Target, M. (2005). *Psychoanalytické teorie: perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie*. Praha: Portál.
15. Föräldrapenning. (2019). *Forsakringskassan.se*. Získáno 13. února 2020: www.forsakringskassan.se/privatpers/foralder/nar_barnet_ar_fott/foraldrapennig.
16. Haas L. & Hwang P. (2008) The Impact of Taking Parental Leave on Fathers' Participation In Childcare And Relationships With Children: *Lessons from Sweden, Community, Work & Family*, 11(1), 85–104.
17. Hamplová L. (2010). *Jaký je dnešní český otec*. Získáno 20. listopadu 2019 z lidovky.cz: https://www.lidovky.cz/noviny/jaky-je-dnesni-cesky-otec.A100717_000108_In_noviny_sko.
18. Herman, M. (2020). *Muž na mateřskou nepatří, máma je nenahraditelná, dnes ale dělá spíš služku*. Získáno 3. února 2020 z Aktuálně.cz: <https://video.aktualne.cz/dvtv/muz-na-materskou-nepatri-mama-je-nenahraditelna-dnes-ale-del/r~60f9a61a3a4611eaa24cac1f6b220ee8/>.
19. Huerta, M. C., Adema, W., Baxter, J., Han, W.-J., Lausten, M., Lee, R., & Waldfogel, J. (2014). Fathers' Leave and Fathers' Involvement: Evidence from Four OECD Countries. *European Journal of Social Security*, 16(4), 308–346. Dostupné z: <https://sci-hub.tw/10.1177/138826271401600403>.
20. Chmelařová, H. (2008). *Tátové v historii*. In Sedláček, L., & Plesková, K. (Eds.). *Aktivní otcovství* (26–35). Brno: Nesehnutí.
21. Jedlička, R. (2017). *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: Grada.
22. Kafková, M. (2001). *Rodičovská dovolená*. Získáno 19. února, 2020 z ePravo: <https://www.epravo.cz/top/clanky/rodicovska-dovolena-5438.html>.
23. Karu, M. & Tremblay, D. (2018). Fathers on parental leave: an analysis of rights and take-up in 29 countries. *Community, Work, Family*. 21(3), 344–362. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/13668803.2017.1346586>.
24. Koukolík, F., & Drtilová, J. (1996). *Vzpouza deprivantů: o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos.
25. Koutná-Kostínková, J., & Čermák, I. (2013). *Interpretativní fenomenologická analýza*. In T. Řiháček, I. Čermák, R. Hytych, a kol. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
26. Kristková, A. *Role otce v 21. století*. (Diplomová práce). Dostupné z: <https://theses.cz/id/qohjyp/>.

27. Kubíčková, K. (2003). Matkové: mateřští otcové. *Gender rovné příležitosti, výzkum*. 4(03-04), 1-3.
28. Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2., aktualiz. vyd). Praha: Grada.
29. Langmeier, J., & Matějček, Z. (1974). *Psychická deprivace v dětství* (3., dopln. vyd). Praha: Avicenum.
30. Mallon, G. P. (2004). *Gay Men Choosing Parenthood* [Online]. *New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press*.
31. Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
32. Matějček, Z. (2015). *Co děti nejvíc potřebují* (Vyd. 7). Praha: Portál.
33. Matějček, Z., & Pokorná, M. (1995). *Radosti a strasti: kojenci a batolata*. Jinočany: H&H.
34. Maternity pay and leave. (2018). *Gov.UK*. Získáno 2. února 2020 u Gov.UK: <https://www.gov.uk/maternity-pay-leave/leave>.
35. Matoušková, L. (2012). *Psychologické aspekty vztahu otce a dcery* (Diplomová práce). Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy.
36. Mečířová, L. (2019). *Rodičovská dovolená u nás a ve světě: Jsme na tom špatně?* Získáno 1. února 2020 z Finance.cz: <https://www.finance.cz/514142-rodicovska-ve-svete/>.
37. Ministerstvo práce a sociálních věcí (2019). *Nemocenské pojištění v roce 2019*. Získáno 13. prosince 2019 z MPSV: <https://www.mpsv.cz/web/cz/nemocenske-pojisteni>.
38. Ministerstvo práce a sociálních věcí (2020). *Rodičovský příspěvek*. Získáno 3. února 2020 z MPSV: <https://www.mpsv.cz/web/cz/-/rodicovsky-prispevek>.
39. Murray, L. (2016). *Psychologie malých dětí: jak vztahy podporují vývoj dětí od narození do dvou let*. V Praze: Stanislav Juhaňák - Triton.
40. Nelson, K. E. (2014). *Children's Language*. [Online]. Psychology Press. Dostupné z: <https://www.taylorfrancis.com/books/e/9781315802572>.
41. Novák, T. (2013). *O otcovské roli: význam otce v rodině*. Praha: Grada.
42. Novák, T., & Dvořáčková, B. (2009). *Vztah otce a dcery*. Praha: Grada.
43. O'Brien, M. (2016). *Comparative perspectives on work-life balance and gender equality*. New York, NY: Springer Berlin Heidelberg.

44. Parenthood in cee. Accace regional study. (2013). *Accace*. Dostupné z: https://accace.cz/wp-content/uploads/sites/5/2013/09/2013_Accace-Regional-Study-Parenthood-in-CEE-1.pdf.
45. Patterson, C. J. (2000), Family Relationships of Lesbians and Gay Men. *Journal of Marriage and Family*. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/action/showCitFormats?doi=10.1111%2Fj.1741-3737.2000.01052.x>.
46. Petts, R. J., & Knoester, C. (2019). *Are Parental Relationships Improved if Fathers Take Time Off of Work After the Birth of a Child?* *Social Forces*, 98(3), 1223-1256. Dostupné z: <https://sci-hub.tw/https://doi.org/10.1093/sf/soz014#>.
47. Petts, R. J., Knoester, C., & Waldfogel, J. (2020). Fathers' Paternity Leave-Taking and Children's Perceptions of Father-Child Relationships in the United States. *Sex Roles*, 82(3-4), 173-188.
48. Podíl otců na rodičovské dovolené roste jen nepatrně. Přispívá k tomu finanční nevýhodnost i stereotypy. (2017). *iRozhlas*. Získáno 12. února 2020 z iRozhlas: <http://irozhl.as/9bp>.
49. Pouthas, V., & Jouen, F. (2000). *Psychologie novorozence: [chování nejmenšího dítěte a jeho poznávání]*. Praha: Grada.
50. Pregnancy and parental leave (2019). *Department of labour and industry – DLI. FMLA*. Získáno 2. února 2020 z: <https://www.dli.mn.gov/business/employment-practices/pregnancy-and-parental-leave-fmla>.
51. Procházka, Jiří (2014). Homoparentalita, rodičovství leseb a gayů v českém kontextu. *XII. Národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství. Současné podoby partnerského a rodinného soužití*. Univerzita Palackého v Olomouci.
52. Radimská, R. 2002. „Mateřství, otcovství a moc.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 3 (4): 1-3. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/materstvi-otcovstvi-moc>.
53. Rejchrtová, A. (2010). Přítomnost otce u porodu - trend či svobodná volba z pohledu muže. (Bakalářská práce). Dostupné z: <https://theses.cz/id/a3deny/>.
54. Rogge, J. (2007). *Výchova dětí krok za krokem*. Praha: Portál.
55. Rouyer, V., Frascarolo, F., Zaouche-Gaudron, C., & Lavanchy, C. (2007). Fathers of girls, fathers of boys: Influence of child's gender on fathers' experience of, engagement in, and representations of paternity. *Swiss Journal of Psychology / Schweizerische Zeitschrift für Psychologie / Revue Suisse de Psychologie*, 66(4), 225–233.
56. Řiháček, T., Čermák, I., & Hytych, R. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita

57. Sedláček, L., & Plesková, K. (Eds.). (2008). *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí.
58. Sobotková, I. (2012). *Průvodce rodičovstvím*. Břeclav: Eva Klimovičová ve spolupráci s nakl. Adamira.
59. Stacey, J. & Biblarz T. (2001). *(How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter?* *American Sociological Review*, 66(2).
Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2657413>.
60. Stackeová, D., & Böhmová, M. (2010). Psychologické aspekty přítomnosti otců u porodu. *Psychosom*, 8(4), s. 253- 278. Dostupné z: <https://www.psychosom.cz/54-archiv/298-stackeova-d-bohmova-m-psychologicke-aspekty-pritomnosti-otcu-u-porodu-teorie-4-2010>.
61. Šmídová, I. (ed.). 2008. „Pečovatelská otcovství: zkušenost a genderové vztahy.“ *IVRIS Papers* 8(1). Brno: FSS MU.
62. Šulová, L., & Zaouche-Gaudron, C. (2003). *Předškolní dítě a jeho svět: L'enfant d'âge préscolaire et son monde*. Praha: Karolinum.
63. Teusen, G., & Goze-Hänel, I. (2015). *Prenatální komunikace* (Vydání druhé). Praha: Portál.
64. Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
65. Trapková, L., & Chvála, V. (2004). *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál.
66. Trappe, H. (2013). Fathers who claim parental leave benefits: Only a matter of economic considerations? *Zeitschrift Für Soziologie*, 42(1), 28–51.
Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=psych&AN=2013-07411-002&lang=cs&site=ehost-live>.
67. Ústřednej portál verejnej správy - UPVS (2017). *Materská dovolenka a rodičovská dovolenka*. Získáno 12. února 2020 z slovensko.sk, Ústředný portál verejnej správy: https://www.slovensko.sk/sk/agendy/agenda/_materska-dovolenka-a-rodicovsk.
68. Valouchová A., & Járová L. (2014). *Metodika muž a rodičovská*. Dostupné z: <http://ilom.cz/wp-content/uploads/2009/05/Methodika-Muz-a-rodicovska.pdf>.
69. Valouchová, A. (2007). Aktivní otcovství: Téma, o němž se začíná mluvit. *Gender studies*. Získáno 1. února 2020 z Gender studies: <http://genderstudies.cz/cz/publikace/vyzkum>.
70. Zoja, L. (2017). *Soumrak otců: archetyp otce a dějiny otcovství* (V českém jazyce vydání druhé, rozšířené a revidované autorem). Praha: Prostor.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha 1: Abstrakt bakalářské práce v českém jazyce

Příloha 2: Abstrakt bakalářské práce v anglickém jazyce

Příloha 3: Poučený souhlas

Příloha 4: Seznam otázek k rozhovoru

Příloha 5: Ukázka přepisu rozhovoru

Příloha 1: Abstrakt bakalářské práce v českém jazyce

ABSTRAKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Název práce: Otec na rodičovské dovolené a jeho vztah s dítětem

Auto práce: Sabina Richterová

Vedoucí práce: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Počet stran a znaků: 75, 142 553

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 70

Abstrakt: Předmětem této práce je otec na rodičovské dovolené a jeho vztah s dítětem. Cílem práce je popsat prožívání rodičovské dovolené otcem a dítětem a zmapovat jejich následný vztah. Ve výzkumu je aplikována kvalitativní metodologie. Respondenti byli vybráni záměrným výběrem po dvojicích otec – dítě. Zkušenost byla reflektována zpětně, tedy jsme hledali děti ve věku alespoň 15 let. Pro sběr dat byl použit polostrukturovaný rozhovor, který obsahoval otázky pro otce i dítě. Pro analýzu dat byla použita Interpretativní fenomenologická analýza. Výsledky výzkumu tvoří následující zjištění. Rozhodujícím faktorem pro odchod otce na rodičovskou dovolenou je finanční stránka. Vztah otce a dítěte po rodičovské dovolené byl velmi dobrý i po letech. Otcové, kteří měli děti více, popisovali bližší vztah k dítěti, se kterým byli na rodičovské dovolené. Děti popisovaly bližší vztah k otci než matce. Skutečnost otce na rodičovské dovolené má vliv na vztah dítěte s matkou a vztah mezi partnery.

Klíčová slova: rodičovská dovolená; vztah otce s dítětem; otcovství

Příloha 2: Abstrakt bakalářské práce v anglickém jazyce

ABSTRACT OF THESIS

Title: Father on parental leave and his relationship with the child

Author: Sabina Richterová

Supervisor: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Number of pages and characters: 75, 142 553

Number of appendices: 5

Number of references: 70

Abstract: This thesis focuses on the effects of parental leave on relationship between the father and the child. The aim of this work is to describe how parental leave may affect the relationship between father and their child and what effect it may have on their subsequent relationship. Participants were randomly allocated in pairs of father-child. The minimum required age for enrolment of this study was 15 years due to the need of the child to retroactively reflect on their relationship with their parent.

Qualitative approach has been followed in this study, in the form of semi-structured interviews. Data collection consisted of questionnaires focusing on the father-child relationship from an Interpretative phenomenological perspective which underpinned the structure of data analysis for this study.

This study has found that financial status played a significant role in determining whether the father should go on parental leave. The participants reported that their relationship has been very good after the parental leave, with some father reporting having a closer relationship with the child they were on a parental leave with. The children in this study reported having closer relationship with the father than the mother which showed that father being on parental leave can have a significant effect on the relationship of the mother and her children, as well as it can have an effect on the relationship between the parents themselves.

Key words: parental leave; relationship with the child; fathering

Příloha 3: Poučený souhlas

Informovaný souhlas účastníka výzkumu:

Vážený pane, vážená paní, v souladu se zásadami etické realizace výzkumu Vás žádám o souhlas s Vaší účastí ve výzkumném projektu v rámci bakalářské práce.

Název projektu: Otec na rodičovské dovolené a jeho vztah s dítětem

Řešitel projektu: Sabina Richterová, kontaktní e-mail: richterovas.sabi@gmail.com

Název pracoviště: Katedra Psychologie, Univerzita Palackého v Olomouci

Vedoucí práce: PhDr. Marek Kolařík, Ph.D.

Cíl výzkumu: Zmapování vztahu mezi otcem a dítětem.

Popis výzkumu: účastníci se do výzkumu zapojí pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Do předem připravených otázek mají možnost nahlédnout. Celý rozhovor bude anonymní, uveden bude pouze pseudonym. Rozhovor bude nahráván na diktafon, pouze pro účely bakalářské práce. Po transkripci rozhovoru bude nahrávka smazána. Transkripce pak bude k dispozici k nahlédnutí účastníkům a možným úpravám. Účast ve výzkumu je dobrovolná a je možné jej kdykoliv opustit nebo na kterékoliv otázky neodpovědět.

.....
datum a podpis řešitele projektu

Prohlášení a souhlas účastníků s jejich zapojením do výzkumu:

Prohlašuji a svým níže uvedeným vlastnoručním podpisem potvrzuji, že dobrovolně souhlasím s účastí ve výše uvedeném projektu a že jsem měl/a možnost si řádně a v dostatečném čase zvážit všechny relevantní informace o výzkumu, zeptat se na vše podstatné týkající se účasti ve výzkumu a že jsem dostal/a jasné a srozumitelné odpovědi na své dotazy. Byl/a jsem poučen/a o právu odmítnout účast ve výzkumném projektu nebo svůj souhlas kdykoli odvolat bez represí resp. mého dítěte.

Jméno a příjmení účastníka:..... Datum narození:.....

Adresa trvalého bydliště účastníka:.....

Podpis účastníka:

Příloha 4: Seznam otázek k rozhovoru

Otázky pro otce:

Rozhodnutí jít na rodičovskou dovolenou

1. Kdy jste se rozhodl jít na rodičovskou dovolenou a co Vás k tomuto rozhodnutí vedlo?
2. Jak toto rozhodnutí ovlivnilo Vaši pracovní stránku života? (Vyšel Vám zaměstnavatel vstříc? Vrátil jste se pak zpět do práce? A pokud ano, kdy? Jaké jste z toho měl pocity, že odcházíte na rodičovskou dovolenou?)
3. Jste věřící? Ovlivnila tato skutečnost nějakým způsobem nástup na rodičovskou dovolenou?
4. Jak vypadala doba před narozením potomka? (Jak jste se na příchod dítěte připravovali? Byl jste u porodu? Jak to u vás doma vypadalo prvních šest týdnů po narození dítěte?)

Průběh rodičovské dovolené

1. Jak vypadal Váš běžný den na rodičovské dovolené? Pomáhal Vám s péčí o dítě někdo? (všední den i víkend)
2. Zahrnovala Vaše rodičovská dovolená také péči o domácnost? (Například úklid a ostatní domácí práce, vaření..)
3. Měli jste jako otec a dcera/syn nějaké společné rituály? (Čtení pohádek, výlety, blbiny..)
4. Jak situace vypadala po rodičovské dovolené? (Kdo vodil dítě do školy, školky? Kdo s ním dělal úkoly, podepisoval žákovskou? Za kým se přišlo dítě častěji pomazlit?)

Vztah s dítětem nyní

1. Jak byste popsal nynější vztah s Vaším dítětem?
2. Kolik spolu trávíte času dnes? Podnikáte nějaké společné akce, aktivity? Máte nějaké společné rituály?
3. Stává se, že se Vám přijde svěřit s trápením, prosbou o radu a podobně?

Sociální stránka

1. Jak se na to, že jste na rodičovské dovolené vy jako tec dívalo okolí? (Rodina, spolupracovníci, kamaráda, manželka)
2. Jaký by pro Vás návrat zpět do zaměstnání? (Byly nějaké komplikace? Jak jste si znovu zvykl na pracovní režim?)

Ohlédnutí a zhodnocení

1. Myslíte si, že jít na rodičovskou dovolenou bylo dobré rozhodnutí?
2. Zopakoval jste/byste si to případně?
3. Co jste se dítěti snažil jako otec předat? Podařilo se?
4. Je něco, co byste udělal jinak?
5. Co rodičovská dovolená přinesla Vám konkrétně?
6. Změnilo to nějak váš vztah s partnerkou?
7. Doporučil byste rodičovskou dovolenou i ostatním otcům?

Otázky pro dítě:

Vztah s otcem tehdy

1. Pamatujete si, že s Vámi byl na rodičovské dovolené otec?
2. Vzpomenete si, kdo Vás vodil do školy/školky, kdo s Vámi psal úkoly a podobné povinnosti?
3. Vybavujete si některé hry, společné aktivity či rituály s otcem?
4. Za kým jste se šla/šel většinou pomazlit, pro podporu či utěšit pokud Vás něco bolelo?

Doma

1. Je někdo, kdo otci s péčí a výchovou pomáhal? Či kdo k Vám nejvíce chodil?
2. Máte představu o co všechno se otec doma staral během rodičovské dovolené?
3. Jaký jste měla vztah s matkou? Kolik jste spolu trávily/i času?
4. Jaký máte s matkou vztah dnes?
5. Je něco s čím byste šla/šel pouze za matkou?
6. Jak vypadaly běžné pracovní dny a víkendy?

Sociální stránka

1. Co na to, že s Vámi byl na rodičovské dovolené doma otec, říkali ostatní? (Vrstevníci, příbuzní, později učitelé)
2. Jak na tuto skutečnost reaguje okolí dnes?

Vztah dnes

1. Kolik spolu s otcem trávíte času? Máte nějaké společné aktivity, rituály, akce?
2. Jak byste popsala/a váš vztah dnes?
3. Je něco, s čím byste šla pouze za otcem?
4. Pokud máte nějaké trápení či problém, svěříte se otci?

Zhodnocení rodičovské

1. Vybavíte si nějaké okamžiky z tohoto období?
2. Co si obecně myslíte o mužích na rodičovské dovolené?
3. Přemýšlíte také o nástupu na rodičovskou dovolenou? (Či Váš partner)
4. Myslíte, že by bylo něco jinak pokud by s Vámi byla na rodičovské dovolené matka?
5. Co Vám otec předal?

Příloha 5: Ukázka přepisu rozhovoru

(..) **Pamatuješ si, že s tebou byl na rodičovské dovolené otec a něco z této doby?** Já mám spíš spoustu takových konkrétních vzpomínek. On tatínek, když jsem byla malá, a když se mnou byl na té rodičovské dovolené tak v podstatě, když měl volno a zrovna nebyl se mnou, tak byl na kole. A vybavuju si takový jakože konkrétní, kdy jsme byli u babičky na zahradě a prostě byli jsme tam v bazénu, taťka seděl kousek a no a spíš takový jakože specifický momenty. Obecně jsem měla k otci tak jakoby nějak blíž. Nejsem si jistá zdali to přímo je tím, že se mnou byl na té rodičovské dovolené, možné to je, ale spíš myslím tak nějak že.. eh.. *(přemýšlí)* těžko říct. Prostě jsme si byli bližší než s mámou, to určitě. Možná nějak osobnostně jsme si byli blíž. V tomhle směru jsem hodně podobná tátovi.

Vzpomeneš si, kdo tě vodil do školky, později do školy, kdo s tebou psal úkoly a podobné povinnosti?

No, to si taky vybavuju konkrétní momenty. Potom když jsem byla starší, tak pro mě chodila sem tam babička do té školky a tak, ale většinou právě taťka nebo jedna nebo druhá babička. A jinak co se úkolů týče, to si pamatuju hodně často jak se mnou taťka seděl nad písankou a kontroloval to po mě. A byl celkem trpělivý.

Vybavuješ si některé hry, společné aktivity či rituály s otcem? Tak určitě, vždycky jsem taťkovi sedla na klín a dívali jsme se na něco a takhle. A byla jedna taková specifická hra, to si pamatuju dodnes. Jmenuje se to Království pohádek, to byla taková moje oblíbená hra, nikdo se mnou nechtěl hrát, pak jsem s tím otravovala všechny, mamku, babičku ... tak si pamatuju jak to se mnou hrál. Ale to byla vyloženě hra pro malé holky.

Jinak to už teda není specificky vázaný na taťku, ale když jsem ještě byla hodně malá, tak jsem si od bráchy půjčovala angličáky. Když nebyl doma, měla jsem to zakázaný, tak jsem je musela vyčistit aby si toho nevšiml. Brácha je o 12 let starší. Já si myslím, že oba dva jsme byli takový nečekaný neplánovaný překvapení a těžko říct. Když vlastně jsem vyrůstala, tak dokud jsem byla malá holka, tak se o mě strašně hezky staral, byla jsem jeho mladší sestřička, potom už to bylo to klasický, jak byl v pubertě, tak žádnou ségru nemá, nezná mě. Taky jsem jezdila za tátou pan na brigádu.

A taky si pamatuju jak jsme se dívali vždycky v časopisech jsme procházeli a hledali si nové telefony. Já si myslím že ten obor mám díky taťkovi kde jsem právě. Jezdila jsem na kole do nějakého toho mladšího věku, časopisy jsem si od taťky půjčovala. Myslím, že těch zájmů mám od něj hodně.

Třeba ráno když jsem šla do školy, tak on vždycky seděl na takové svojí stoličce u topení, udělal si čaj, takhle to bylo každý ráno a vždycky jsme si dávali makový závin nebo žitný chlebík, chodil kupovat. Taťka ráno vstával brzo, takže vždycky chodil do pekárny, nebo jsem tam chodila já. Vždycky žitný chlebík a něco makovýho. To je spousta takových maličkostí, to člověk si ani nevybavuje, že by to byl nějaký rituál, protože to je tolik let zaběhlý, tak to člověk bere jako něco normálního.

Za kým ses šla většinou pomazlit, pro podporu či utěšit pokud tě něco bolelo? Táta spíš jakože poradit, že prostě. No ... Taťka je vždycky ten typ, který navrhoval řešení, prostě spíš takový praktický typ. A já jsem taky takový spíš praktický typ. V hodně věcech jsem taková mladší verze taťky, to nikdo asi nezapře. Ne nadarmo, jak jsem ti říkala mi třeba ve školce, nebo když jsem byla ještě hodně malá, tak když se mě někdo ptal čím jsem, tak vždycky tatínkova. **A když jsi byla starší?** Když jsem byla starší, tak s taťkou jsem hodně si byla vždycky bližší, tojo, to určitě. Ale čím jsem byla starší, tím jsem byla otrávenější, to tak má asi každý. To už jsem pak byla na tom gymplu víceletém, byla jsem v Brně na intru..

(..) Jak vypadala doba před narozením potomka? Jak jste se na příchod dítěte připravovali? Byl jste u porodu? My jsme počítali s tím, že tam bude delší časový odstup, protože když měla toho Pajocha, tak to bylo ještě štěňátko 18 leté, tak jsem ji trochu pokazil to mládí, nebo jsme si ho pokazili navzájem. A tak se pak začala věnovat té kariéře, tak jsme věděli, že tam bude minimálně nějakých 10 let ... trochu takový rozestup než nabude nějaké ... nebo než si udělá tu nástavbu, než získá praxi v tom IT, tak jsme s tím počítali a když to přišlo po 12 letech, tak jsme věděli, že to bude holčička. Chtěl jsem holčičku a že to bude Barunka, to jsme potom taky už věděli, tak potom už jsme se jenom těšili. Tehdá ještě chodit k porodu nebylo tak normální, tehdá mě tam nikdo nevolal ani nechtěl, takže já jsem ve dvě v noci odvezl panímámu k porodu, a ona si to tam odhekala v té hekárně takzvané, a v pět ráno mě volali, že se stalo to co jsme čekali. První tři měsíce jsem normálně chodil do práce. To byla na mateřské ona, ty tři měsíce, a pak se to jenom přeekslovalo na mě. To bylo veselé když jsem se všechno učil, než jsem se to naučil přebalovat, krmit. Nebylo to nic jednoduchého, ale zvládli jsme to.

Přemýšlel jste už předtím, že byste šel na rodičovskou dovolenou? Tak přemýšlel ... To v podstatě nebylo. To jsem si nikdy neříkal, že bych chtěl být s dítětem doma, to v žádném případě. Pak akorát přišel ten zákon, že to umožnili i otcům, někdy v 90. letech. A teď nastala ta situace, že budeme mít druhé bábětka, 93, a co s tím? Nám zavírali doly a panímáma byla ve výpočtce, kariéru rozjetou, a zhruba dvojnásobek platu toho co my jsme brali v tom dole, tak tam to bylo jednoznačný. **Neměl jste z toho strach?** Strach jsem neměl vůbec, mě to ani nepřišlo. To bylo jak tady, skončíme a jdeme dál, do dalších ... Tak samozřejmě byly tam takové obavy, protože to byl takový malý uzlíček, ale zvládli jsme to. Samozřejmě za podpory babiček. Jedna babička, druhá babička, to bylo úžasné, k nezaplacení. A po zkušenostech už nikdy více.

To si musí člověk zažít a když si to zažijete, najednou zjistíte, že to není pro pány ta mateřská. Nikdo nám do toho nemluvil, to ne, ale ten chlap na to není stavěný, rozhodně ne. To je vyloženě dámská záležitost mateřská záležitost ve všem. Ta psychická odolnost a všechno, to prostě ten chlap, kdyby to měl, a to já jsem měl velkou výhodu, že jsem měl ty babičky, a to kdyby ten chlap měl dělat všechno, co dělá žena na mateřské, když nemá nějakou oporu v babičce nebo v něčem, ten chlap by si musel nadělat do kalhot. Už bych do toho v žádném případě nešel. To je takový na tu psychiku, takový záhul, že ten chlap má s tím pak problém. Zodpovědnost, všechno dohromady. Ať už když musíte v podstatě všechno kolem toho dítěte, musíte nakupovat, kdybych měl vařit stejně jak ta žena, protože ta je v práci, ta loví toho mamuta ... No tak chlap by měl doma uvařit. A když žena se vrátí z práce, ne jak to dělají dámy, chlapovi do ruky, ať si to taky užije. Proč by jí to měl dávat když ona došla z práce, ať si taky odpočine, nebo má nějakýho koníčka, ať jde třeba do fitka, do salonu krásy.. Jsi na mateřské, tak makej, protože to je dovolená mateřská a placená.. No, takže to by vlastně měl ten chlap k tomu přistupovat, to si nedovedu představit, že bych to bez těch babiček tak zvládl.

Jak vypadal Váš běžný den na rodičovské dovolené? Pomáhal Vám s péčí o dítě někdo? Babičky. Obě dvě. To byly zlaté děvčata. Tak když nemohla jedna, tak mohla druhá. Takže na jedničku. Ony v podstatě byly v důchodě, nebyly zaměstnané, neměly problém, když Barunka šla k babičce jedné nebo druhé. A když to babičky dělají z lásky, to je potom paráda. Tatínek si vždycky ulevil, tři hodiny na tréninku na kole, šťastný se vrátil z tréninku zpátky a zase na mateřskou. Já si myslím, že každý to má jinak . Když jsem byl první tak člověk nevěděl co, kde čerpat zkušenosti, kde se poradit, tak jsme to tak jako zvládli. Byla úplně jiná doba.